

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών**

Κατεύθυνση: «Νομικός Πολιτισμός»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Θέμα: «Διεθνείς Συμφωνίες που συνάπτει η Ε.Ε. υπό το πρίσμα των
θεμελιωδών δικαιωμάτων και των συναφών
δικαιοπολιτικών ζητημάτων»**

Επιμέλεια: Πετρόπουλος Νικόλαος

Υπεύθυνος επιβλέπων: Στυλιανός -Ιωάννης Κουτνατζής, Λέκτορας

Μέλη επιτροπής: Μαρκαντωνάτου-Σκαλτσά Ανδρομάχη, Καθηγήτρια
Παπαγρηγορίου Βλάσιος, Καθηγητής

**Αθήνα
Ιούλιος 2012**

"An appeaser is one who feeds a crocodile - hoping it will eat him last."

Winston Churchill (1874 – 1965)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	4
Εισαγωγή	6
Α' Μέρος: Γενικά περί των διεθνών συμφωνιών που συνάπτει η Ε.Ε.	12
Εισαγωγή	12
Πρώτο Κεφάλαιο: Η νομική βάση των διεθνών συμφωνιών	16
α. Εισαγωγή	16
β. Διάκριση- Το ειδικότερο θέμα των μικτών συμφωνιών	18
γ. Το ειδικότερο ζήτημα της Αρχής της υπεροχής	20
δ. Αποκλειστική αρμοδιότητα και συντρέχουσα αρμοδιότητα	21
ε. Ενσωμάτωση των διεθνών συνθηκών στην Ενωσιακή έννομη τάξη	22
Δεύτερο Κεφάλαιο: Ο έλεγχος των διεθνών συμφωνιών	27
α. Έλεγχος νομιμότητας	28
β.Ο ex post έλεγχος των διεθνών συμφωνιών που συνάπτει η Ένωση	29
γ.Ο ουσιαστικός έλεγχος των διεθνών συμφωνιών που συνάπτει η Ένωση	30
δ.Το ειδικότερο θέμα της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου	31
Β' Μέρος: Οι Μελέτες Περίπτωσης (case studies) υπο το πρίσμα της νομολογίας του Δικαστηρίου της Ένωσης	34
Πρώτο Κεφάλαιο: Η συμφωνία για τα PNR	34
α. Οι υποθέσεις C-317/04 και C-318/04 του ΔΕΚ	34
β. Η επόμενη μέρα της απόφασης του Δ.Ε.Κ.- Οι νέες προσπάθειες για επίτευξη συμφωνίας	40
Δεύτερο Κεφάλαιο: Οι δίδυμες Συμφωνίες	44
α. Εισαγωγή- γενικά ζητήματα	44
β. Νομική βάση των συμφωνιών	47
γ. Οι ειδικότερες διατάξεις των «δίδυμων» συμφωνιών	49
Γ' Μέρος: Οι Μελέτες Περίπτωσης (case studies) και τα συναφή δικαιοπολιτικά ανακύπτοντα ζητήματα, καθώς και τα ζητήματα δικαιωμάτων της ΕΣΔΑ	54
α. Γενικά	54
β. Τα ειδικότερα ζητήματα- Η συμφωνία για τα PNR	56
γ. Τα ειδικότερα ζητήματα- Οι «δίδυμες» συμφωνίες»	63
Επίλογος- Συμπεράσματα	69
Βιβλιογραφία	72

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ:

I. Ελληνόγλωσσες

<i>απόφ.</i>	απόφαση
<i>άρ.</i>	άρθρο
<i>βλ.</i>	βλέπε
<i>ΔΑ</i>	Δικαιώματα του Ανθρώπου
<i>εδ.</i>	εδάφιο
<i>ΕΔΔΑ</i>	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
<i>ΕΕ</i>	Ευρωπαϊκή Ένωση
<i>έκδ.</i>	έκδοση
<i>επ.</i>	επόμενα
<i>ΕΣΔΑ</i>	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
<i>ΗΠΑ</i>	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

<i>κεφ.</i>	κεφάλαιο
<i>ΚΠΔ</i>	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
<i>κυρ. ν.</i>	κυρωτικός νόμος
<i>ν.</i>	νόμος
<i>ΟΗΕ</i>	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
<i>ό.π.</i>	όπως παραπάνω
<i>παραπ.</i>	παραπομπή
<i>περ.</i>	περίπτωση
<i>ΠΚ</i>	Ποινικός Κώδικας
<i>ΠοινΔικ</i>	Ποινική Δικαιοσύνη
<i>ΠοινΛ</i>	Ποινικός Λόγος
<i>ΠΧρ</i>	Ποινικά Χρονικά
<i>Σ.</i>	Σύνταγμα
<i>ΣΕΕ</i>	Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση
<i>ΣΛΕΕ</i>	Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
<i>σελ.</i>	σελίδα/ες
<i>στ.</i>	στοιχείο
<i>τ.</i>	τόμος
<i>ΤοΣ</i>	Το Σύνταγμα (νομικό περιοδικό)
<i>ΦΕΚ</i>	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως

II. Ξενόγλωσσες

<i>ECtHR</i>	European Court of Human Rights
<i>ECHR Rep.</i>	European Court of Human Rights Reports
<i>DHS</i>	Department of Homeland Security

Εισαγωγή:

Κάθε χρόνο, η Ευρωπαϊκή Ένωση συνάπτει διάφορες συμφωνίες με τρίτες χώρες καθώς και με διεθνείς οργανισμούς. Οι συμφωνίες αυτές είναι συχνά ευρέος φάσματος, όπως οι Συμφωνίες Εμπορίου, Συνεργασίας και Ανάπτυξης ή οι Συμφωνίες Σύνδεσης, ενώ άλλοτε πάλι καλύπτουν ένα συγκεκριμένο αντικείμενο, όπως κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα, αλιεία, τελωνειακά θέματα, επιστήμη και τεχνολογία, μεταφορές κ.ά.

Ακόμη, συμφωνίες συνάπτονται με τρίτες χώρες ή οργανισμούς από την Ευρωπαϊκή Ένωση σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο άρθρο 37 της Συνθήκης ΕΕ για θέματα που εμπίπτουν στην Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική

Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ)¹. Ενδεικτικά, μόνο με τις Η.Π.Α. η Ε.Ε. έχει υπογράψει μέχρι σήμερα (59) συμφωνίες μεταξύ των οποίων συμφωνίες για προσωπικά δεδομένα επιβατών αεροσκαφών, τελωνειακή συνεργασία, συμφωνίες έκδοσης κτλ. Συνολικά, σύμφωνα με μια βασική έρευνα που πραγματοποιήθηκε για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας στη δικτυακή πύλη της Ε.Ε.², έχουν υπογραφεί πάνω από (1900) συμφωνίες με τρίτες χώρες και οργανισμούς.

Ωστόσο, μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001 και τις τρομοκρατικές επιθέσεις που ακολούθησαν επί ευρωπαϊκού εδάφους, η ΕΕ και οι ΗΠΑ ενέτειναν την αστυνομική και δικαστική συνεργασία τους σε ποινικές υποθέσεις³. Στο πλαίσιο αυτό, η ανταλλαγή πληροφοριών αποτέλεσε ουσιώδες στοιχείο της αποτελεσματικής συνεργασίας για την καταπολέμηση της εγκληματικότητας, τόσο στο εσωτερικό της ΕΕ, όσο και με τις ΗΠΑ. Σημαντικό στοιχείο της συνεργασίας αποτέλεσε επίσης η διαβίβαση και επεξεργασία προσωπικών δεδομένων με σκοπό την

¹Η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ) διέπεται από τις διατάξεις που παρατίθενται στον Τίτλο V της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η ΚΕΠΠΑ αναφέρεται επίσης στο άρθρο 2 (πρώην άρθρο Β) των κοινών διατάξεων, που ορίζει ότι ένας από τους στόχους της Ένωσης είναι "να επιβεβαιώσει την ταυτότητά της στη διεθνή σκηνή, ιδίως με την εφαρμογή μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας, συμπεριλαμβανομένης της εν καιρώ διαμόρφωσης μιας κοινής αμυντικής πολιτικής, η οποία μπορεί, σε δεδομένη στιγμή, να οδηγήσει σε κοινή άμυνα (..) ". Η θέσπιση της ΚΕΠΠΑ ανταποκρινόταν στην επιθυμία να εξοπλιστεί αρτιότερα η Ένωση, προκειμένου να είναι σε θέση να αντεπεξέλθει στις ποικίλες προκλήσεις που αναφέρονται σε διεθνές επίπεδο, αποκτώντας μια νέα σειρά τρόπων δράσης που να συμπληρώνουν τις παραδοσιακές δραστηριότητες της Κοινότητας στον τομέα των εξωτερικών σχέσεων (ιδίως την εμπορική πολιτική και την αναπτυξιακή συνεργασία). Πηγή: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/amsterdam_treaty/a19000_el.htm

² http://europa.eu/index_el.htm

³ Βλ. Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Η πρώτη εμφάνιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο διεθνές περιβάλλον σε θέματα έκδοσης και δικαστικής συνδρομής σε ποινικές υποθέσεις – Οι συμφωνίες με τις ΗΠΑ, ΠοινΔικ 2003, σελ. 733 επ.

πρόληψη, διερεύνηση, διαπίστωση ή δίωξη αξιόποινων πράξεων, περιλαμβανομένης της τρομοκρατίας⁴.

Ειδικότερα, τον Νοέμβριο του 2001 οι Ηνωμένες Πολιτείες θέσπισαν, στο πλαίσιο μιας γενικευμένης θέσπισης αντιτρομοκρατικών μέτρων⁵, νομοθεσία που ορίζει ότι οι αερομεταφορείς που εκτελούν δρομολόγια με προορισμό ή αφετηρία το έδαφος των Ηνωμένων Πολιτειών ή διασχίζουν το έδαφος αυτό οφείλουν να παρέχουν στις τελωνειακές αρχές των Ηνωμένων Πολιτειών ηλεκτρονική πρόσβαση στα δεδομένα τα οποία περιέχονται στα αυτόματα συστήματα κρατήσεως θέσεων και ελέγχου των αναχωρήσεων των εν λόγω αερομεταφορέων και τα οποία αποκαλούνται «Passenger Name Records» (PNR)⁶

Ως αποτέλεσμα αυτής της νομοθετικής ρύθμισης των Η.Π.Α., αλλά και ως δείγμα της συμπόρευσης Ε.Ε.-Η.Π.Α. στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας, το 2003 προτάθηκε από το Συμβούλιο η σύναψη Διμερούς Συμφωνίας της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με τις ΗΠΑ, για την παραχώρηση και επεξεργασία από το Γραφείο

⁴ Βλ. E.U Network of Independent Experts in Fundamental Rights (CFR-CDF), *The Balance between Freedom and Security in the Response by the European Union and its Member States to the Terrorist Threats*, Fundamental Rights Series, European Communities, Luxembourg, 2003.

⁵ Χ. Παπαχαράλαμπος, *Το ποινικό δίκαιο του «εχθρού»*: Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, τρομοκρατία και έκτακτη αντιτρομοκρατική νομοθεσία στις ΗΠΑ, ΠονΔικ 2002, σελ. 192 επ.

⁶ PNR (Passenger Name Records) είναι η γενική ονομασία που δίνεται στα αρχεία που δημιουργούν οι εταιρείες για κάθε ταξιδιωτική κράτηση οποιουδήποτε επιβάτη. Τα στοιχεία αποθηκεύονται στις βάσεις δεδομένων κρατήσεων και στις βάσεις δεδομένων για την καθοδήγηση κατά την αναχώρηση. Ο αριθμός και το είδος των πεδίων πληροφοριών σε ένα σύστημα PNR ποικίλλει από εταιρεία σε εταιρεία. Υπάρχουν περίπου 20-25 πιθανά πεδία δεδομένων PNR, ορισμένα από τα οποία περιλαμβάνουν υποκατηγορίες πληροφοριών, οπότε ο συνολικός αριθμός ανέρχεται σε περίπου 60 πεδία και υποπεδία. Πηγή: http://ec.europa.eu/home-affairs/policies/police/police_pnr_en.htm (στην αγγλική γλώσσα).

Τελωνείων και Συνοριακής Προστασίας των ΗΠΑ⁷ των προσωπικών δεδομένων (personal data processing) επιβατών αεροπορικών εταιριών που ταξίδευαν από την Ευρώπη προς το έδαφος των ΗΠΑ.⁸

Ωστόσο, αν και τόσο η ΕΕ όσο και οι ΗΠΑ διακηρύττουν σε κάθε ευκαιρία την προσήλωσή τους στην προστασία των προσωπικών δεδομένων και της ιδιωτικής ζωής⁹, εξακολουθούν να ακολουθούν διαφορετικές προσεγγίσεις σε σχέση με την προστασία των προσωπικών δεδομένων¹⁰, γεγονός που κατά το παρελθόν έχει οδηγήσει σε διαφωνίες κατά τη διαπραγμάτευση συμφωνιών με αντικείμενο την ανταλλαγή πληροφοριών. Μια τέτοια περίπτωση αποτελεί και η προαναφερθείσα προταθείσα διμερής συμφωνία η οποία συνάντησε σθεναρή αντίσταση στους κόλπους της Ε.Ε., ιδιαίτερα από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με αποτέλεσμα μέχρι σήμερα οι διαβουλεύσεις για ένα τελικά αποδεκτό κείμενο να μην έχουν ολοκληρωθεί.

Επιπλέον, τον Ιούνιο του 2003 υιοθετήθηκε ομόφωνα από το Συμβούλιο Υπουργών Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων το κείμενο των συμφωνιών έκδοσης και αμοιβαίας δικαστικής συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής και στη συνέχεια, υπογράφηκαν στην

⁷ United States Bureau of Customs and Border Protection (<http://www.cbp.gov/>)

⁸ Commission Decision, 14 May 2004, on the adequate protection of personal data contained in the Passenger Name Record of air passengers transferred to the United States' Bureau of Customs and Border Protection, OJ L 235, 6.7.2004, P. 11.

⁹ Βλ. και σε S. Robin-Olivier, Citizens and Non-citizens in Europe: European Union Measures against Terrorism after September 11, Boston College Third World Law Journal 2005, σελ. 197 επ.

¹⁰ Βλ. και Α. Βγόντζα, Δικαστική συνεργασία ΕΕ και ΗΠΑ – Μια νέα προοπτική στην καταπολέμηση του εγκλήματος ή μία ήττα του κράτους δικαίου;, ΠοινΔικ 2003, σελ. 742 επ.

Ουάσιγκτον. Ωστόσο, όπως θα δούμε για τις συμφωνίες αυτές υπήρξαν αντιδράσεις και ευρεία κριτική τόσο από τον Τύπο¹¹, όσο (κυρίως) από την θεωρία¹².

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας θα μελετήσουμε ως μελέτες περίπτωσης (case studies) τις δύο αυτές διεθνείς συμφωνίες που σύναψε η Ε.Ε. με τις Η.Π.Α. Η μελέτη αυτή θα γίνει αφενός μεν υπο το πρίσμα του ελέγχου κυρίως του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (αλλά και των λοιπών οργάνων, κατά περίπτωση) αφετέρου δε υπο το πρίσμα των δικαιοκρατικών ζητημάτων που μοιραία προκύπτουν από τις διατάξεις των δύο αυτών συμφωνιών, με εκτεταμένη αναφορά και στα δικαιώματα της ΕΣΔΑ, το ενδεχόμενο προσβολής των οποίων ελοχεύει κατά την εφαρμογή των συγκεκριμένων συμφωνιών.

Πιο αναλυτικά, και όσον αφορά στην μεθοδολογία που θα ακολουθήσουμε, στο πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας θα γίνει αναφορά, περισσότερο εισαγωγικού χαρακτήρα και όχι

¹¹ Βλ. μεταξύ πολλών: Εν λευκώ παράδοση των πολιτών και των προσωπικών δεδομένων στις Η.Π.Α., εφημ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ σελ. 1 (5.6.2003), Συμφωνία τρόμου Η.Π.Α.-Ε.Ε., εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ σελ. 1 (6.6.2003), Εκδιδόμαστε στις Η.Π.Α., εφημ. ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ σελ. 16 (8.6.2001), Οι «παγίδες» της συμφωνίας, ΕΘΝΟΣ σελ. 9 (9.6.2003), Η πιο μαύρη σελίδα της Ελληνικής Προεδρίας, εφημ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ σελ. 13 (21.6.2003), «Δώρο στον αυτοκράτορα» τα δικαιώματα των Ευρωπαίων, εφημ. Η ΑΥΓΗ σελ. 1 (25.6.2001)

¹² Ενδεικτικά αναφέρονται οι ακόλουθες μελέτες: Γ. Αλ. Μαγκάκη, Μια αντιτρομοκρατική Σύμβαση που τρομάζει, εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, σελ. 7 (10.6.2003), Γ. Ρωμαίο, Και διεθνής δικαστής; εφημ. ΤΟ ΒΗΜΑ σελ. 10 (15.6.2003), Κ. Μπέη, Έκδοση στις Η.Π.Α. και έλλειμμα του κράτους δικαίου, εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ σελ. 9 (25.6.2003), Αντ. Ρουπακιώτη, Η έκδοση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις Η.Π.Α.: Η ήττα του δικαίου, εφημ. Η κυριακάτικη ΑΥΓΗ σελ. 5 (29.6.2003), Ηλ. Νικολόπουλο, Αντισυνταγματικοί οι περιορισμοί των ατομικών δικαιωμάτων, εφημ. ΕΠΕΝΔΥΤΗΣ σελ. 30 (26-27.7.2003). Ακόμα, Μ. Καϊάφα- Γκμάντι Η πρώτη εμφάνιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο διεθνές περιβάλλον σε θέματα έκδοσης και δικαστικής συνδρομής σε ποινικές υποθέσεις-Οι συμφωνίες με τις ΗΠΑ, Ποιν.Δικ. 733 (2003), και Δημοσθ. Χρυσικό, Η Συμφωνία Εκδόσεως μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και ΗΠΑ - Σκέψεις και προβληματισμοί για ένα ζήτημα που δεν συζητήθηκε όσο θα έπρεπε, Ποιν.Δικ. 757 (2003). Βλ. και Αντ. Βγόντζα, Δικαστική συνεργασία ΕΕ και ΗΠΑ - Μία νέα προοπτική στην καταπολέμηση του εγκλήματος ή μία ήττα του κράτους δικαίου; Ποιν.Δικ. 742 (2003)

εξαντλητική, στα γενικότερα ζητήματα που συνδέονται με την σύναψη διεθνών συμφωνιών από την Ε.Ε. Έτσι, στο πρώτο κεφάλαιο θα συζητηθεί το ζήτημα της νομικής βάσης των διεθνών συμφωνιών που συνάπτει η Ε.Ε. με τρίτες χώρες ή οργανισμούς. Στο ίδιο κεφάλαιο, θα γίνει αναφορά και στην ενσωμάτωση των συνθηκών στην Ενωσιακή έννομη τάξη. Περαιτέρω, στο δεύτερο κεφάλαιο θα γίνει μια πρώτη σύντομη και εισαγωγική αναφορά αφενός μεν στις εγγυήσεις των Συνθηκών, αφετέρου δε (με μεγαλύτερη έμφαση) στο δικαστικό έλεγχο των διεθνών συμφωνιών που συνάπτει η Ένωση.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας θα γίνει λεπτομερής, επιμέρους αναφορά στις δύο υπο εξέταση συμφωνίες τόσο σε σχέση με τις Συνθήκες, αλλά και το παράγωγο Ενωσιακό Δίκαιο, όσο, κυρίως, σε σχέση με τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ε.Ε.. Πριν εξεταστούν ειδικότερα οι δύο αυτές συμφωνίες, θα προηγηθεί μια γενική αναφορά στη συμβατότητα νομοθετικών πράξεων της ΕΕ (ως απόρροια διεθνών συμφωνιών) με τα θεμελιώδη δικαιώματα. Ακολούθως, στο πρώτο κεφάλαιο θα εξεταστεί η συμφωνία για τα PNR, ενώ στο δεύτερο κεφάλαιο οι δίδυμες συμφωνίες για την έκδοση και την αμοιβαία συνδρομή.

Τέλος, στο τρίτο μέρος θα εξεταστούν τα δικαιοπολιτικά ζητήματα και ζητήματα προστασίας δικαιωμάτων που εγείρουν οι υπο εξέταση συμφωνίες τόσο σε εθνικό επίπεδο, αλλά κυρίως υπο το πρίσμα της ΕΣΔΑ, με μια όσο τα δυνατόν πιο εκτεταμένη αναφορά και σε γενικότερη νομολογία του ΕΔΔΑ, καθώς μέχρι σήμερα δεν έχει αχθεί ενώπιον του τελευταίου κάποια υπόθεση

αναφερόμενη αμιγώς στις ανωτέρω συμφωνίες μεταξύ Ε.Ε. και Η.Π.Α.

Συνοψίζοντας, η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να εξετάσει κατά πόσο οι διεθνείς συμφωνίες που συνάπτει η Ένωση, και ειδικότερα αυτές με τις Η.Π.Α., εγείρουν ζητήματα προσβολής θεμελιωδών δικαιωμάτων και συναφή δικαιιοπολιτικά θέματα. Μέσα από την ανάλυση που θα ακολουθήσει θα διαπιστώσουμε ότι οι συμφωνίες αυτές θέτουν όντως μια σειρά ζητημάτων για τον νομικό μας πολιτισμό.

Α' Μέρος: Γενικά περι των διεθνών συμφωνιών που συνάπτει η Ε.Ε.

Εισαγωγή:

Αν θέλαμε να δώσουμε έναν περιεχόμενο στον ορισμό στις διεθνείς συμφωνίες που συνάπτει η Ε.Ε., θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι διεθνείς συμφωνίες είναι αποτέλεσμα μίας εθελούσιας συμφωνίας μεταξύ της Ένωσης, από τη μία, και τρίτης χώρας ή τρίτης οργάνωσης, από την άλλη. Οι συμφωνίες αυτές αφενός δημιουργούν δικαιώματα και υποχρεώσεις για τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα και τα κράτη μέλη, αφετέρου ενσωματώνονται

στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη κατά την ημερομηνία που τίθενται σε ισχύ ή κατά την ημερομηνία που αυτές προβλέπουν¹³.

Από νομικής άποψης, οι διεθνείς συμφωνίες είναι συμβατικές πράξεις παράγωγου δικαίου, επομένως πρέπει να συμμορφώνονται με τις ιδρυτικές Συνθήκες της ΕΕ όποτε τίθεται θέμα ιεραρχίας των πράξεων αυτών¹⁴. Ωστόσο, όπως θα δούμε και λεπτομερώς παρακάτω, υπερέχουν των αποκαλούμενων «μονομερών» πράξεων παράγωγου δικαίου, ήτοι των πράξεων που έχουν εγκριθεί μονομερώς από τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα (κανονισμοί, οδηγίες, αποφάσεις, κλπ). Επομένως, οι μονομερείς πράξεις παράγωγου δικαίου οφείλουν να συμμορφώνονται προς τις διεθνείς συμφωνίες.

Η συμβατότητα νομοθετικών πράξεων της ΕΕ με τα θεμελιώδη δικαιώματα ετέθη με τρόπο ξεκάθαρο στις γνωστές υποθέσεις Kadi και Ali Yusuf¹⁵. Οι υποθέσεις αυτές έφεραν στο προσκήνιο μια σειρά ζητημάτων, δεδομένου ότι μετά την 11^η Σεπτεμβρίου η προάσπιση της διεθνούς νομιμότητας συνδέθηκε άμεσα με την επιβολή κυρώσεων κατά φυσικών ή νομικών προσώπων (κυρίως στο πλαίσιο του Ο.Η.Ε.) , καθώς εκτιμήθηκε ότι με τον τρόπο αυτό θα επιτευχθεί ο επιδιωκόμενος σκοπός της καταπολέμησης της τρομοκρατίας¹⁶.

Ωστόσο, η Ε.Ε. ως μετέχουσα στο διεθνές περιβάλλον και ως βασικός παράγοντας προάσπισης της διεθνούς νομιμότητας,

¹³ Βλ. και

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/decisionmaking_process/ai0034_el.htm

¹⁴ βλ. και

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/decisionmaking_process/ai0035_el.htm

¹⁵ Βλ. Περίληψη σε http://ec.europa.eu/dgs/legal_service/arrets/01t306_en.pdf

¹⁶ Για τις κυρώσεις αυτές (γνωστές και ως «έξυπνες κυρώσεις»- smart sanctions) βλ. http://www.iar-gwu.org/files/2005/FW05_Sanctions.pdf

ενεπλάκη αναπόφευκτα στη νέα αυτή πραγματικότητα όπου η επιβολή κυρώσεων δια της εμπλοκής περισσότερων εννόμων τάξεων θέτει δυσχερή νομικά ζητήματα. Επιπλέον, καθώς πλέον οι κυρώσεις αυτές στοχεύουν πλέον σε άτομα και όχι σε κράτη, τίθεται αυτομάτως και μάλιστα πιο επιτακτικά απ' ότι στο παρελθόν τόσο το ζήτημα της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων όσο και αυτό της άσκησης ενός αποτελεσματικού δικαιοδοτικού ελέγχου.

Οι προκλήσεις αυτές ανέδειξαν μεταξύ άλλων και τα σύνθετα ζητήματα της σχέσης διεθνούς και ενωσιακού (τότε κοινοτικού) δικαίου από πλευράς ιεραρχικής θέσης.

Οι σχετικές υποθέσεις εκδικάστηκαν σε πρώτο βαθμό από το Πρωτοδικείο (T-315/01 και T-306/01 αντίστοιχα¹⁷). Στις εν λόγω υποθέσεις αμφισβητήθηκε η νομιμότητα Κανονισμών που εκδόθηκαν σε εκτέλεση ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, κατά το Κεφάλαιο VII του Χάρτη των ΗΕ και αφορούσαν σε οικονομικές και χρηματοπιστωτικές κυρώσεις σε βάρος προσώπων και οντοτήτων συνδεδεμένων με τον Osama Bin Laden, την Al-Qaeda και τους Ταλιμπάν, στο πλαίσιο πάντα καταπολέμησης της τρομοκρατίας.

Οι προσφεύγοντες επικαλέσθηκαν μεταξύ άλλων την παραβίαση του δικαιώματος ιδιοκτησίας και το δικαίωμα προηγούμενης ακρόασης. Το Πρωτοδικείο δίστασε να ελέγξει τη νομιμότητα των Κανονισμών με την αιτιολογία ότι σε περίπτωση ευθέως ελέγχου θα προέβαινε σε έλεγχο νομιμότητας των

¹⁷ Επί των αποφάσεων ασκήθηκε αναίρεση επί της οποίας απεφάνθη το Δικαστήριο με απόφαση του (τμήμα μείζονος συνθέσεως) της 3ης Σεπτεμβρίου 2008 - Yassin Abdullah Kadi, Al Barakaat International Foundation κατά Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας (Συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-402/05 P και C-415/05 P)

υπέρτερης νομικής ισχύος, από πλευράς διεθνούς δικαίου, ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας, δυνάμει του Κεφαλαίου VII του Χάρτη των ΗΕ, ο οποίος έλεγχος βαίνει πέραν των αρμοδιοτήτων του. Το Πρωτοδικείο περιορίστηκε σε έλεγχο συμβατότητας με το *jus cogens*, ενώ βασικός άξονας της επιχειρηματολογίας του ήταν η έλλειψη διακριτικής ευχέρειας των ενωσιακών οργάνων ως προς τη μεταφορά των ψηφισμάτων αυτών στην ενωσιακή έννομη τάξη¹⁸. Το δισταγμό αυτό του Πρωτοδικείου δεν τον συμμερίστηκε το Δικαστήριο που επιλήφθηκε κατόπιν αναίρεσης των δύο αυτών αποφάσεων, τις οποίες και συνεκδίκασε.

Στην ιστορική του πλέον απόφαση C-402/05P και C-415/05P, αναίρεσε τις αποφάσεις του Πρωτοδικείου¹⁹, ακύρωσε τους προσβαλλόμενους Κανονισμούς και δέχθηκε ότι οι υποχρεώσεις που επιβάλλει μια διεθνής συμφωνία δεν μπορούν να έχουν ως αποτέλεσμα την προσβολή των συνταγματικών αρχών του πρωτογενούς κοινοτικού δικαίου, μεταξύ των οποίων η αρχή ότι όλες οι κοινοτικές πράξεις πρέπει να σέβονται τα θεμελιώδη δικαιώματα, δεδομένου ότι ο σεβασμός αυτός αποτελεί προϋπόθεση της νομιμότητάς τους την οποία το Δικαστήριο ελέγχει στο πλαίσιο του πλήρους συστήματος μέσων παροχής

¹⁸ Βλ. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62001A0306:EN:HTML>

¹⁹ Απόφαση του (τμήμα μείζονος συνθέσεως) της 3ης Σεπτεμβρίου 2008 - Yassin Abdullah Kadi, Al Barakaat International Foundation κατά Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας (Συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-402/05 P και C-415/05 P).

ενδίκου προστασίας που καθιερώνει η Συνθήκη αυτή²⁰. Ο έλεγχος νομιμότητας που οφείλει να ασκήσει ο κοινοτικός δικαστής αφορά στην κοινοτική πράξη με την οποία τίθεται σε εφαρμογή η διεθνής συμφωνία και όχι τη συμφωνία αυτή καθεαυτήν.

Επιπλέον, έκρινε ότι οι αρχές που διέπουν τη διεθνή έννομη τάξη, την απορρέουσα από τα Ηνωμένα Έθνη, δεν αποκλείουν, επειδή η πράξη αυτή αποσκοπεί στην εφαρμογή ψηφίσματος του Συμβουλίου Ασφαλείας εκδοθέντος δυνάμει του κεφαλαίου VII του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, τη δυνατότητα δικαστικού ελέγχου της εσωτερικής νομιμότητας του προσβαλλομένου κανονισμού με κριτήριο τα θεμελιώδη δικαιώματα. Εξάλλου, σε καμία διάταξη της Συνθήκης ΕΚ δεν μπορεί να στηριχθεί μια τέτοια δικαστική ασυλία κοινοτικής πράξεως όπως ο προσβαλλόμενος κανονισμός, ως συνέπεια της αρχής της υπεροχής σε επίπεδο διεθνούς δικαίου των υποχρεώσεων που απορρέουν από τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, ιδίως εκείνων που αφορούν στην εφαρμογή ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας εκδοθέντων δυνάμει του κεφαλαίου VII του εν λόγω Χάρτη²¹.

Πρώτο Κεφάλαιο: Η νομική βάση των διεθνών συμφωνιών

A. Εισαγωγή:

Εισαγωγικά, θα πρέπει να τονίσουμε ότι οι εξωτερικές αρμοδιότητες της ΕΕ ορίζονται από το άρθρο 216 της συνθήκης για τη λειτουργία της ΕΕ, το οποίο προβλέπει:

²⁰ Βλ. και Ρ.-Ε. Παπαδοπούλου, «Εξυπνες κυρώσεις» και κοινοτικό δίκαιο: το μετέωρο βήμα του κοινοτικού δικαστή. Σκέψεις με αφορμή τις αποφάσεις του ΠΕΚ Kadi και Yusuf/Al Barakaat της 21ης Σεπτεμβρίου 2005, Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου II/2006, σελ. 447-473.

²¹ Σημειώνεται ότι ο Kadi άσκησε προσφυγή κατά της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων που στις 26 Φεβρουαρίου 2009 (Υπόθεση T-85/09) βλ. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:090:0037:0037:EL:PDF>

Άρθρο 216:

1. «Η Ένωση μπορεί να συνάπτει συμφωνία με μία ή περισσότερες τρίτες χώρες ή διεθνείς οργανισμούς όταν το προβλέπουν οι Συνθήκες ή όταν η σύναψη συμφωνίας είναι αναγκαία για την επίτευξη, στο πλαίσιο των πολιτικών της Ένωσης, ενός εκ των στόχων που καθορίζονται από τις Συνθήκες, ή προβλέπεται σε νομικά δεσμευτική πράξη της Ένωσης ή ακόμη ενδέχεται να επηρεάσει κοινούς κανόνες ή να μεταβάλει την εμβέλειά τους.

2. Οι συμφωνίες που συνάπτει η Ένωση δεσμεύουν τα θεσμικά όργανα της Ένωσης και τα κράτη μέλη²²».

Έτσι, η ΕΕ δύναται να συνάπτει διεθνείς συμφωνίες²³:

²² Με τον όρο “δέσμευση” εδώ ο ενωσιακός νομοθέτης εννοεί ότι τα ΚΜ έχουν την υποχρέωση να προβαίνουν σε όλα τα αναγκαία μέτρα ώστε να συμμορφώνονται προς τους επιμέρους διεθνείς κανόνες που περιλαμβάνει η συμφωνία και να απέχει αντίστοιχα από κάθε ενέργεια βλαπτική προς την πραγματοποίηση του σκοπού της. Σημειώνεται ότι το γράμμα της διάταξης 216 ΣΛΕΕ καθιστά σαφές ότι τα ΚΜ δεσμεύονται από τις διεθνείς συμφωνίες που συνάπτει η Ένωση ανεξαρτήτως αν είναι συμβαλλόμενα μέρη σε αυτές (μεικτές συμφωνίες) παρότι βέβαια δεν αποκτούν συμβατικό δεσμό με τον αντισυμβαλλόμενο της Ένωσης (κάτι που φαίνεται και από το ότι την ευθύνη απέναντι στα αντισυμβαλλόμενα κράτη για παράβαση ΚΜ σε περίπτωση μη μεικτής συμφωνίας, υπέχει η Ένωση και το ΚΜ απέναντι στην Ένωση λόγω παράβασης του ενωσιακού δικαίου). Η τήρηση λοιπόν των συμφωνηθέντων με τις διεθνείς συμφωνίες αποτελεί μια αποκλειστικά εκ του ενωσιακού δικαίου απορρέουσα υποχρέωση. Η διάταξη αυτή δεν εφαρμόζεται στα Σχέδια Δράσης (Action Plans), δηλαδή τα σχέδια οδηγιών προς τα όργανα που εγκαθιδρύει μια διεθνή συνθήκη για το πώς θα δράσουν, τα οποία κατά την επικρατούσα άποψη δεν έχουν δεσμευτική ισχύ. Κατ' άλλη άποψη είναι δεσμευτικά λόγω του καθήκοντος συνεργασίας.

²³ Η δυνατότητα της Ένωσης να συνάπτει συμφωνίες κατοχυρώθηκε θα μπορούσαμε να πούμε ουσιαστικά ένεκα της ιδιαίτερα σημαντικής καινοτομίας την οποία επέφερε η συνθήκη της Λισαβόνας, η οποία προσέδωσε στην Ένωση ενιαία νομική προσωπικότητα, καθώς με βάση το άρθρο 47 ΣΕΕ «η ένωση έχει νομική προσωπικότητα». Έτσι, ως ενιαίο υποκείμενο διεθνούς δικαίου η Ένωση διαδέχεται τις Κοινότητες και έχει την δυνατότητα να συνάπτει διεθνείς συμφωνίες στους τομείς που έχει αρμοδιότητα με βάση τα κείμενα των Συνθηκών. Με τον τρόπο αυτό εξαλείφθηκε η εσωτερική αντίφαση που υπήρχε από την ίδρυση της Ένωσης μέχρι την Μεταρρυθμιστική Συνθήκη αναφορικά με την θεωρητική αδυναμία της Ένωσης να συνάπτει διεθνείς συμφωνίες σε τομείς όπου η Κοινότητα δεν είχε αρμοδιότητα (όπως στην ΚΕΠΠΑ ή στον Χώρο Δικαστικής και Αστυνομικής Συνεργασίας). Φυσικά, στην πράξη η Ένωση προέβαινε κανονικά στη σύναψη τέτοιων συμφωνιών ύστερα από ερμηνεία των σχετικών διατάξεων, όπως θα δούμε και με τις δίδυμες συμφωνίες για την έκδοση και την δικαστική συνδρομή.

- στις περιπτώσεις που προβλέπονται από τις ιδρυτικές Συνθήκες,

- όταν το προβλέπει μία δεσμευτική νομική πράξη,

- εφόσον η σύναψη συμφωνίας είναι αναγκαία για την επίτευξη ενός εκ των στόχων της ΕΕ, ακόμη και εάν δεν υπάρχει εσωτερική ευρωπαϊκή νομοθεσία,

- όταν η σύναψη μίας συμφωνίας μπορεί να επηρεάσει κοινούς κανόνες που έχουν εγκριθεί από την ΕΕ ως εσωτερικό δίκαιο. Έτσι, όταν η ΕΕ έχει εγκρίνει κοινούς κανόνες για την εφαρμογή μίας πολιτικής, τα κράτη μέλη δεν έχουν πια το δικαίωμα να συνάψουν με τρίτες χώρες υποχρεώσεις που πλήττουν αυτούς τους κανόνες.

Επί της διάταξης αυτής μπορούμε να κάνουμε τις ακόλουθες παρατηρήσεις- σχόλια:

Η συγκεκριμένη διάταξη έχει υποστεί περαιτέρω επεξεργασία από το Δικαστήριο, το οποίο αρκετά νωρίς απεφάνθη ότι οι διεθνείς συμφωνίες αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα του δικαίου της Ένωσης²⁴. Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση, ο χαρακτηρισμός των συμφωνιών που συνάπτει η Ένωση ως αναπόσπαστο τμήμα του ενωσιακού δικαίου έχει ορισμένες σημαντικές συνέπειες με προεξέχον το γεγονός ότι οι διεθνείς συμφωνίες αποτελώντας αναπόσπαστο μέρος του Δικαίου της Ένωσης, καθίστανται αναπόσπαστο μέρος και του εθνικού δικαίου.

β. Διάκριση- Το ειδικότερο θέμα των μικτών συμφωνιών:

²⁴ ΔΕΚ 30.4.1974, 181/73 Haegeman, Συλλογή 1974.00245, σκ. 5

Ο κανόνας είναι ότι οι διεθνείς συμφωνίες που συνάπτει μόνη η Ένωση (ως έχουσα νομική προσωπικότητα) ισχύουν στην έννομη τάξη των κρατών μελών χωρίς να απαιτείται πράξη ενσωμάτωσης εκ μέρους τους²⁵. Ωστόσο, στην περίπτωση των μικτών συμφωνιών δεν τίθεται τέτοιο ζήτημα, καθώς τα κράτη είναι συμβαλλόμενα μέρη και εφαρμόζουν κανονικά τους εθνικούς τους κανόνες περί ένταξης των διεθνών συμφωνιών στην εθνική έννομη τάξη.

Ας δούμε όμως λίγο αναλυτικότερα το ζήτημα των μικτών συμφωνιών. Ως μεικτές συμφωνίες ορίζονται οι διεθνείς συμφωνίες όταν από τη μια πλευρά το συμβαλλόμενο μέρος είναι η Ένωση και τα Κράτη-μέλη (ξεχωριστά το καθένα) και από την άλλη πλευρά είναι ένα τρίτο κράτος ή/και ένας διεθνής οργανισμός²⁶. Η θέση που επέχουν οι μεικτές συμφωνίες, στην έννομη τάξη της Ε.Ε. είναι εξαιρετικά σημαντική και αυτό διότι αυτές αποτελούν τον κανόνα στις εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ²⁷, μολονότι με την Συνθήκη της Λισαβώνας αρκετοί τομείς εντάχθηκαν στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ένωσης, όπως γίνεται φανερό στα άρθρα 2-6 ΣΛΕΕ.

Για ποιο λόγο όμως μπορεί να προκριθεί το σχήμα της μικτής συμφωνίας; Θα μπορούσαμε να τοποθετήσουμε τους λόγους που συμβαίνει αυτό σε δύο κατηγορίες, ήτοι από την μια πλευρά τους νομικούς λόγους και από την άλλη τους πολιτικούς.

²⁵ Περάκης, Μ., Η ένταξη και εφαρμογή του διεθνούς κανόνα στην έννομη τάξη της ΕΕ, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011,σελ.89 κ.ε.

²⁶ Περάκης, ο.π. σελ. 117 κ.ε.

²⁷ Jacques H. J. Bourgeois, Mixed Agreements: A New Approach?, σε LA COMMUNAUTE EUROPEENNE ET LES ACCORDS MIXTES σε Jacques H. J. Bourgeois, et al. εκδ. ., 1997σελ.83-86

Οι *νομικοί* λόγοι αναφέρονται στο γεγονός ότι είτε η Ένωση και τα ΚΜ έχουν παράλληλη αρμοδιότητα (άρθρο 217 ΣΛΕΕ)²⁸, είτε έχουν συντρέχουσα αρμοδιότητα (π.χ Συμφωνία ΕΕ-Ελβετίας για ένταξη στο Σένγκεν, άρθρα 2-6 ΣΛΕΕ και 5 ΣΕΕ), είτε η Ένωση και τα ΚΜ έχουν αποκλειστική αρμοδιότητα ως προς ξεχωριστό κομμάτι της συμφωνίας.

Από την άλλη πλευρά, οι *πολιτικοί* λόγοι αφορούν κυρίως στο γεγονός ότι τα Κ-Μ συχνά επιθυμούν να έχουν δυνατότητα μεγαλύτερης «ευχέρειας» κινήσεων σε θέματα, που άπτονται στρατηγικών συμφερόντων τους ή εθνικών «ευαισθησιών» τους, είτε ακόμα επειδή ορισμένα Κ-Μ, κυρίως του στενού πυρήνα της Ένωσης, ισχυρά οικονομικά και πολιτικά και παραδοσιακές ευρωπαϊκές δυνάμεις, θέλουν να εμφανίζονται ως πρωταγωνιστές της διεθνούς πολιτικής σκακιέρας²⁹. Με άλλα λόγια, «Τα Κράτη-μέλη επιθυμούν να συνεχίσουν να εμφανίζονται σαν συμβαλλόμενα μέρη για να παραμένουν ορατά και αναγνωρίσιμοι παράγοντες στη διεθνή σκηνή»³⁰. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, συχνά συναινεί στη χρήση των μεικτών συμφωνιών για να αποφύγει εντάσεις μεταξύ των θεσμικών οργάνων. Επίσης, με τις μεικτές συμφωνίες αποφεύγεται η αναγκαιότητα να υπάρχει συμφωνία σε ζητήματα σαφούς οριοθέτησης των αρμοδιοτήτων μεταξύ της Ένωσης και των Κρατών- Μελών³¹.

²⁸ Η Ένωση δύναται να συνάπτει, με μια ή περισσότερες τρίτες χώρες ή διεθνείς οργανισμούς, συμφωνίες που συνιστούν σύνδεση, η οποία συνεπάγεται αμοιβαία δικαιώματα και υποχρεώσεις, κοινές δράσεις και ειδικές διαδικασίες

²⁹ J.H.J.Bourgeois, ο.π.

³⁰ J.H.J.Bourgeois, ο.π.

³¹ Piet Eeckhout, "External Relations of the EU, Legal Constitution Foundation, Oxford University Press USA, 2004 Law Library, σελ. 198-199

γ. Το ειδικότερο ζήτημα της αρχής της υπεροχής:

Οι διεθνείς συμφωνίες, ως αναπόσπαστο μέρος του ενωσιακού δικαίου αποκτούν το βασικό χαρακτηριστικό του τελευταίου: υπερέχουν πλήρως έναντι του εθνικού δικαίου. Επιπλέον, η ερμηνεία τους πρέπει να είναι ομοιόμορφη σε ολόκληρη την Ένωση, ώστε να διασφαλίζεται η ακεραιότητα του ενωσιακού δικαίου³².

Επιπλέον, είναι σημαντικό για την παρούσα εργασία να τονισθεί ότι το πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο (συνεπώς και ο χάρτης δικαιωμάτων της Ε.Ε.) υπερτερεί έναντι των κανόνων που προκύπτουν από την σύναψη διεθνών συμφωνιών. Την υπεροχή αυτή του πρωτογενούς ενωσιακού δικαίου έχει υποστηρίξει στη νομολογία του το Δικαστήριο, όπου και τοποθετεί τους διεθνείς κανόνες σε ανώτερη ιεραρχική θέση από το παράγωγο δίκαιο, όχι όμως από το πρωτογενές. Συγκεκριμένα, στην υπόθεση C-61/94 Επιτροπή κατά Γερμανίας το ΔΕΚ έκρινε ότι πραγματι, *«οσάκις μια διάταξη του παραγώγου κοινοτικού δικαίου χρήζει ερμηνείας, πρέπει να ερμηνεύεται, στο μέτρο του δυνατού, κατά τρόπον συνάδον τα προς τις διατάξεις της Συνθήκης. Ομοίως, η ερμηνεία των εκτελεστικών κανονισμών πρέπει να είναι, στο μέτρο του δυνατού, σύμφωνη με τις διατάξεις του βασικού κανονισμού»*³³. Επίσης, το ΔΕΚ τόνισε ότι *«η υπεροχή των συναπτομένων από την Κοινότητα διεθνών συμφωνιών έναντι των διατάξεων του παραγώγου κοινοτικού δικαίου απαιτεί η ερμηνεία των τελευταίων να συνάδει, στο μέτρο του δυνατού, προς τις εν λόγω συμφωνίες.»*

³² Βλ. ΔΕΚ 26.10.1982, 104/81 Kupferberg, Συλλογή 1982.03641, σκ. 14.

³³ βλ. απόφαση της 24ης Ιουνίου 1993 στην υπόθεση C-90/92, Dr Tretter, Συλλογή 1993, σ. 1-3569, σκέψη 11)

Μεταγενέστερα, και στις αποφάσεις C-402,415/05 P Kadi and Al Barakaat International Foundation/ Συμβούλιο και Επιτροπή το ΔΕΚ έκρινε ότι «οι υποχρεώσεις που επιβάλλει μια διεθνής συμφωνία δεν μπορούν να έχουν ως αποτέλεσμα την προσβολή των συνταγματικών αρχών της Συνθήκης ΕΚ, μεταξύ των οποίων η αρχή ότι όλες οι κοινοτικές πράξεις πρέπει να σέβονται τα θεμελιώδη δικαιώματα, δεδομένου ότι ο σεβασμός αυτός αποτελεί προϋπόθεση της νομιμότητάς τους την οποία το Δικαστήριο ελέγχει στο πλαίσιο του πλήρους συστήματος μέσων παροχής ενδίκου προστασίας που καθιερώνει η Συνθήκη αυτή»³⁴.

δ. Αποκλειστική αρμοδιότητα και συντρέχουσα αρμοδιότητα:

Η κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ της ΕΕ και των κρατών μελών μεταφέρεται επίσης και σε διεθνές επίπεδο. Έτσι, όταν η ΕΕ διαπραγματεύεται μία διεθνή συμφωνία, διαθέτει είτε αποκλειστική αρμοδιότητα είτε συντρέχουσα αρμοδιότητα με τα κράτη μέλη.³⁵

Σε περίπτωση που η αρμοδιότητα είναι *αποκλειστική*, η ΕΕ είναι η μόνη που μπορεί να διαπραγματεύεται και να συνάπτει συμφωνία. Εξάλλου, το άρθρο 3 της συνθήκης για τη λειτουργία της ΕΕ διευκρινίζει τους τομείς στους οποίους η ΕΕ διαθέτει αποκλειστική αρμοδιότητα για τη σύναψη διεθνών συμφωνιών.

Σε περίπτωση που η αρμοδιότητά της είναι *συντρέχουσα* με τα κράτη μέλη, η συμφωνία συνάπτεται ταυτόχρονα από την ΕΕ και από τα κράτη μέλη. Πρόκειται για μικτή συμφωνία, στην οποία τα

³⁴ Σκέψη 285

³⁵ Βλ.

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0020_el.htm

κράτη μέλη πρέπει να συναινέσουν. Οι τομείς των συντρεχουσών αρμοδιοτήτων ορίζονται στο άρθρο 4 της συνθήκης για τη λειτουργία της ΕΕ.

ε. Ενσωμάτωση των διεθνών συνθηκών στην Ενωσιακή έννομη τάξη:

Σχετικά με την διαδικασία έγκρισης των διεθνών συμφωνιών που συνάπτει η Ένωση, παρατηρούμε τα ακόλουθα³⁶:

Η διαδικασία έγκρισης των διεθνών συμφωνιών που συνάπτονται μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), αφενός, και τρίτης χώρας ή οργανισμού, αφετέρου, καθορίζεται στο άρθρο 218 της συνθήκης για τη λειτουργία της ΕΕ, διεξάγεται δε σε πολλά στάδια:

α) Πρωτοβουλία: Η πρωτοβουλία ανήκει στην Επιτροπή σύμφωνα με τη γενική της εξουσία εκπροσώπησης της ΕΕ. Η Επιτροπή υποβάλλει συστάσεις στο Συμβούλιο με σκοπό την έναρξη διαπραγματεύσεων. Σύμφωνα με τις διαδικασίες επιτροπολογίας,³⁷³⁸ οι συστάσεις καταρτίζονται από τις αρμόδιες

³⁶ Βλ.

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/decisionmaking_process/114532_el.htm

³⁷

Ο νομοθέτης ορίζει συνήθως ότι η Επιτροπή, κατά την άσκηση των εκτελεστικών εξουσιών της, επικουρείται από επιτροπές οι οποίες απαρτίζονται από εκπροσώπους των κρατών μελών. Ο όρος "επιτροπολογία" χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις διάφορες διαδικασίες λειτουργίας αυτών των επιτροπών. Πρωταρχικός τους ρόλος είναι να διατυπώσουν γνώμη για τα μέτρα που σχεδιάζει να θεσπίσει η Επιτροπή. Η απόφαση επιτροπολογίας προβλέπει 4 διαφορετικές διαδικασίες.

Για τη θέσπιση εκτελεστικών μέτρων ισχύουν σήμερα τρεις "παραδοσιακές" διαδικασίες: η συμβουλευτική, η διαχειριστική και η κανονιστική επιτροπή

Κατά τη μεταρρύθμιση του 2006 δημιουργήθηκε μια πρόσθετη διαδικασία για τη θέσπιση "οιονεί νομοθετικών" μέτρων: η κανονιστική διαδικασία με έλεγχο [γνωστή ως "PRAC" (γαλλικό αρκτικόλεξο) ή "RPS" (αγγλικό αρκτικόλεξο)].

Σε όλες τις διαδικασίες συμμετέχει μια επιτροπή που αποτελείται από αντιπροσώπους όλων των κρατών μελών και της οποίας προεδρεύει αντιπρόσωπος της Επιτροπής. Ο αντιπρόσωπος της Επιτροπής υποβάλλει σχέδια μέτρων στην επιτροπή, η οποία διατυπώνει τη γνώμη της σχετικά, συνήθως κατόπιν ψηφοφορίας. Πηγή:

http://ec.europa.eu/transparency/regcomitology/index.cfm?do=implementing_home&CLX=el

³⁸ Για τον έλεγχο των διαδικασιών επιτροπολογίας (comitology) και τον ρόλο του Κοινοβουλίου βλ. Χίου-Μανιατοπούλου, Η μεταρρυθμιστική Συνθήκη της Λισσαβόνας, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2008, σελ. 28 κ.ε.

υπηρεσίες της Επιτροπής σε συνεννόηση με τους εθνικούς εμπειρογνώμονες.

Εξάλλου, εφόσον η συμφωνία αφορά αποκλειστικά την κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας, οι συστάσεις υποβάλλονται από τον ύπατο εκπρόσωπο για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας.

β) Διαπραγματεύσεις: Τις διαπραγματεύσεις διεξάγει η Επιτροπή, ωστόσο ενεργεί μετά από εντολή του Συμβουλίου. Έτσι, το Συμβούλιο εκδίδει μία απόφαση με την οποία επιτρέπει την έναρξη των διαπραγματεύσεων. Επίσης, μπορεί να απευθύνει στην Επιτροπή οδηγίες που καθορίζουν το πλαίσιο εντός του οποίου διεξάγονται οι διαπραγματεύσεις.

Στη συνέχεια, η διαδικασία διαπραγμάτευσης διεξάγεται από την Επιτροπή σε συνεργασία με τα κράτη μέλη. Σε αυτήν την περίπτωση, η συμμετοχή τους στη διαδικασία εξαρτάται από τον τομέα που αφορά η συμφωνία:

□ εφόσον η συμφωνία αφορά έναν τομέα στον οποίο η ΕΕ έχει αποκλειστική αρμοδιότητα, η Επιτροπή διαπραγματεύεται μόνη τη συμφωνία, αλλά οι εθνικοί εμπειρογνώμονες συνεργάζονται στενά στις εργασίες της Επιτροπής, στο πλαίσιο ειδικών επιτροπών, σύμφωνα με τους κανόνες που καθορίζονται από τη διαδικασία επιτροπολογίας.

□ εφόσον η συμφωνία αφορά έναν τομέα στον οποίο η ΕΕ έχει συντρέχουσα αρμοδιότητα, τις διαπραγματεύσεις διεξάγουν από κοινού η Επιτροπή και οι εθνικοί εμπειρογνώμονες.

γ) Η έγκριση ή η γνωμοδότηση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου³⁹: Με τη συνθήκη της Λισσαβόνας, ενισχύεται σημαντικά ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στη διαδικασία έγκρισης διεθνών συμφωνιών.⁴⁰ Έτσι, απαιτείται η έγκριση του Κοινοβουλίου για:

□ όλες τις συμφωνίες που καλύπτουν τομείς στους οποίους εφαρμόζεται η συνήθης νομοθετική διαδικασία ή η ειδική νομοθετική διαδικασία όταν απαιτείτο η έγκριση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου

□ συμφωνίες σύνδεσης μεταξύ της ΕΕ και τρίτων χωρών·

□ συμφωνίες που δημιουργούν ειδικό θεσμικό πλαίσιο θεσπίζοντας διαδικασίες συνεργασίας (για παράδειγμα εάν με την εν λόγω συμφωνία συγκροτείται μεικτή επιτροπή που διαθέτει εξουσία λήψης αποφάσεων)·

□ συμφωνίες που έχουν σημαντικές δημοσιονομικές επιπτώσεις για την Ένωση·

□ συμφωνία για την προσχώρηση της ΕΕ στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών·

□ συμφωνίες για την προσχώρηση ενός κράτους στην ΕΕ.

Για όλες τις άλλες συμφωνίες δεν απαιτείται η έγκριση του Κοινοβουλίου, ωστόσο η γνωμοδότησή του είναι απαραίτητη κατά τη διάρκεια της διαδικασίας.

39

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/decisionmaking_process/l14532_el.htm

⁴⁰ Βλ. κυρίως σε Lehmann, Wilhelm, “The European Parliament”, σε D. Coen & J. Richardson (eds.), *Lobbying in the European Union: Institutions, Actors and Issues*, Oxford, Oxford University Press, 2009, σελ. 39-69 καθώς και Νίκου Μούση, *Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτική*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα: 2011 The Law Society, «A guide to the Treaty of Lisbon, European Union insight», Ιανουαρ. 2009, ιστότοπος: <http://www.lawsociety.org.uk/accessibility.law>, http://www.europarl.europa.eu/pdf/welcome_brochures/for_you/working_for_you_el.pdf,

δ)Σύναψη. Η διαδικασία χωρίζεται σε τρία μέρη⁴¹:

□ η Επιτροπή υπογράφει το κείμενο της συμφωνίας με την επιφύλαξη μεταγενέστερης απόφασης του Συμβουλίου. Υποβάλλει στο Συμβούλιο δύο προτάσεις πράξεων, η μία αφορά την υπογραφή της συμφωνίας και η άλλη τη σύναψή της.

□ το Συμβούλιο εκδίδει απόφαση (ενίοτε κανονισμό) για την υπογραφή της συμφωνίας. Εξάλλου, η προσωρινή εφαρμογή, σκοπός της οποίας είναι να μπορεί η συμφωνία να εφαρμοστεί σύντομα, μπορεί να προκύπτει: είτε από διάταξη της απόφασης για την υπογραφή, είτε από ενδιάμεση συμφωνία που υπογράφηκε παράλληλα.

□ το Συμβούλιο εκδίδει απόφαση για τη σύναψη αυτή καθαυτή της συμφωνίας, η οποία ισοδυναμεί με κύρωση της συμφωνίας. Όσον αφορά τις μικτές συμφωνίες, η έκδοση της απόφασης συνοδεύεται από διαδικασία κύρωσης της συμφωνίας από καθένα από τα κράτη μέλη σύμφωνα με τους αντίστοιχους συνταγματικούς κανόνες τους.

Κατ' αρχήν, η απόφαση για τη σύναψη της συμφωνίας εκδίδεται από το Συμβούλιο με ειδική πλειοψηφία. Ωστόσο, το Συμβούλιο αποφασίζει ομόφωνα για:

□ συμφωνίες σύνδεσης μεταξύ της ΕΕ και τρίτων χωρών,
 □ τις συμφωνίες που αφορούν τομείς στους οποίους απαιτείται ομοφωνία.

⁴¹

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/decisionmaking_process/114532_el.htm

Εξάλλου, το άρθρο 207 της συνθήκης για τη λειτουργία της ΕΕ προσθέτει δύο άλλες ειδικές περιπτώσεις όπου το Συμβούλιο μπορεί να αποφασίζει ομόφωνα:

□ για συμφωνίες στον τομέα του εμπορίου των πολιτιστικών και οπτικοακουστικών υπηρεσιών⁴²

□ για συμφωνίες στον τομέα του εμπορίου κοινωνικών, εκπαιδευτικών και υγειονομικών υπηρεσιών.

ε) Διαβούλευση με το Δικαστήριο⁴²: Το Συμβούλιο, η Επιτροπή, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ή ένα κράτος μέλος μπορούν να ζητούν από το Δικαστήριο να ελέγξει το κύρος της συμφωνίας. Ο έλεγχος αφορά το τυπικό κύρος (τήρηση της διαδικασίας έγκρισης) και το ουσιαστικό κύρος (η συμφωνία πρέπει να συμβιβάζεται με το πρωτογενές ευρωπαϊκό δίκαιο). Εάν η γνωμοδότηση είναι αρνητική, η συμφωνία πρέπει να αναθεωρηθεί για να μπορέσει να τεθεί σε ισχύ.

Δεύτερο Κεφάλαιο: Ο έλεγχος των διεθνών συμφωνιών

Ξεκινώντας το κεφάλαιο του ελέγχου των διεθνών συμφωνιών που συνάπτει η Ένωση, τίθεται αβίαστα το ερώτημα: Υφίσταται προσφυγή κατά κράτους μέλους λόγω μη συμμόρφωσης με διεθνή συμφωνία που αποτελεί ενωσιακό κεκτημένο; Η απάντηση είναι σχετικά απλή και σύντομη: Δεδομένου ότι οι διεθνείς συμφωνίες που συνάπτει η Ένωση αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα του δικαίου της Ένωσης, ισχύει και για αυτές

42

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/decisionmaking_process/114532_el.htm

η προσφυγή λόγω παράβασης κατά τα άρθρα 258-260 ΣΛΕΕ⁴³. Με τον τρόπο αυτό μπορούν να ελεγχθούν τα κράτη μέλη για τυχόν παραβίαση των διεθνών συμφωνιών που συνάπτει η Ένωση μόνη της και των μικτών συμφωνιών. Μάλιστα, το Δικαστήριο έχει επισημάνει ότι εναπόκειται στο ίδιο να εξασφαλίσει την ομοιόμορφη εφαρμογή τους σε όλη την Ένωση⁴⁴. Από την άλλη πλευρά τίθεται και το ζήτημα του ελέγχου της Ένωσης, και δη των οργάνων της κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων που τους έχουν παραχωρηθεί. Όμως και εδώ το Δικαστήριο με την νομολογία του ήταν κάθετο όσον αφορά στην δυνατότητα ελέγχου της δράσης των ενωσιακών οργάνων και έκρινε ότι «...«... η άσκηση των αρμοδιοτήτων που έχουν εκχωρηθεί στα όργανα της Κοινότητας, στο πεδίο των διεθνών σχέσεων, δεν μπορεί να εξαιρεθεί από τον δικαστικό έλεγχο νομιμότητας ...»⁴⁵.

Ας κατηγοριοποιήσουμε λοιπόν τις πιθανές μορφές ελέγχου των συμφωνιών:

α) Έλεγχος νομιμότητας: Σχετικά με τον έλεγχο νομιμότητας, παρατηρούμε ότι, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, οι διεθνείς συμφωνίες που συνάπτει η Ένωση υπερέχουν έναντι του δευτερογενούς δικαίου, θέση η οποία συνάδει και με το γράμμα του άρθρου 216 παρ. 2 ΣΛΕΕ.

Επιπλέον, οι διεθνείς συμφωνίες που δεσμεύουν την Ένωση αποτελούν κανόνες αυξημένης τυπικής ισχύος. Κατά συνέπεια, το δευτερογενές δίκαιο πρέπει να ελέγχεται βάσει αυτών. Έτσι, μέσα

⁴³ Η προσφυγή επί παραβάσει είναι δικαστική διαδικασία που ασκείται ενώπιον του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η εν λόγω προσφυγή μπορεί να ασκηθεί από την Επιτροπή ή από κράτος μέλος κατά κράτους μέλους που φέρεται ότι δεν τηρεί το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ).

⁴⁴ Βλ. ΔΕΚ 26.10.1982, 104/81 Kupferberg, σκ. 14.

⁴⁵ Βλ. ΔΕΚ 9.8.1994, C-327/91 Γαλλία κατά Επιτροπής, Συλλογή 1994.I-03641, σκ. 16.

από την νομολογία του το Δικαστήριο έθεσε ορισμένες προϋποθέσεις για τον έλεγχο νομιμότητας του δευτερογενούς δικαίου βάσει διεθνούς συμφωνίας. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο έκρινε ότι:

- η συμφωνία αυτή πρέπει να δεσμεύει την Ένωση και να έχει άμεσο αποτέλεσμα⁴⁶,
- Επίσης, η φύση και η οικονομία της συμφωνίας δεν πρέπει να αποκλείουν τον έλεγχο.⁴⁷ Μάλιστα, η προϋπόθεση αυτή ισχύει είτε το κύρος της πράξης αμφισβητείται από ιδιώτες είτε αμφισβητείται από κράτη. Ωστόσο, η στάση και η άποψη αυτή του Δικαστηρίου δεν έμεινε χωρίς κριτική.

β) Ο ex post έλεγχος των διεθνών συμφωνιών που συνάπτει η Ένωση:

Το Δικαστήριο θεωρεί την πράξη σύναψης μιας διεθνούς συμφωνίας ως πράξη των ενωσιακών οργάνων την οποία ως εκ τούτου δύναται να την ελέγχει. Ο έλεγχος αυτός νομιμότητας⁴⁸ μπορεί να λαμβάνει δύο μορφές⁴⁹:

⁴⁶ ΔΕΚ 12.12.1972, 21-24/72 International Fruit Company, Συλλογή 1972.00279, σκ. 7-8.

⁴⁷ ΔΕΚ 9.10.2001, C-377/98 Κάτω Χώρες κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου, Συλλογή 2001.I-07079, σκ. 52. ΔΕΚ 10.1.2006, C-344/04 ΙΑΤΑ, σκ. 39

⁴⁸ Ο έλεγχος από το Δικαστήριο της Ε.Ε. των πράξεων των Ενωσιακών οργάνων προβλέπεται στα άρθρα 263 και 264 ΣΛΕΕ:

Άρθρο 263 (πρώην άρθρο 230 της ΣΕΚ)

Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ελέγχει τη νομιμότητα των νομοθετικών πράξεων, πράξεων του Συμβουλίου, της Επιτροπής, και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, εκτός των συστάσεων και γνωμών, και των πράξεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου που παράγουν νομικά αποτελέσματα έναντι τρίτων. Ελέγχει επίσης τη νομιμότητα των πράξεων των λοιπών οργάνων ή οργανισμών της Ένωσης που προορίζονται να παράγουν έννομα αποτελέσματα έναντι τρίτων. Για τον σκοπό αυτό, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφαινεται επί προσφυγών που ασκούνται από κράτος μέλος, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο ή την Επιτροπή, λόγω αναρμοδιότητας, παραβάσεως ουσιαστικού τύπου, παραβάσεως των Συνθηκών ή οποιουδήποτε κανόνα δικαίου σχετικού με την εφαρμογή της ή λόγω καταχρήσεως εξουσίας. Το Δικαστήριο είναι αρμόδιο, υπό τις ίδιες προϋποθέσεις, να αποφαινεται επί προσφυγών που ασκούνται από το Ελεγκτικό Συνέδριο, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και την Επιτροπή των Περιφερειών, με σκοπό τη διατήρηση των προνομίων τους. Κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο μπορεί, υπό τις προϋποθέσεις του πρώτου και του δευτέρου εδαφίου, να ασκεί προσφυγή κατά των πράξεων των οποίων είναι αποδέκτης ή που το αφορούν άμεσα και ατομικά, καθώς και κατά των κανονιστικών πράξεων που το αφορούν άμεσα χωρίς

□ μία προληπτική, που εκφράζεται με τη δυνατότητα γνωμοδότησης του Δικαστηρίου πριν την σύναψη διεθνούς συμφωνίας και

□ μία κατασταλτική, που εκφράζεται με την προσφυγή ακύρωσης κατά της πράξης σύναψης της συμφωνίας⁵⁰. Ο κατασταλτικός έλεγχος μπορεί να είναι τυπικός ή ουσιαστικός. Στην πρώτη περίπτωση ελέγχεται η πράξη σύναψης υπό το πρίσμα της αρμοδιότητας του οργάνου που την εξέδωσε και της νομικής της βάσης, ενώ στη δεύτερη περίπτωση ελέγχεται το περιεχόμενο της διεθνούς συμφωνίας. Και στις δύο περιπτώσεις, κριτήριο ελέγχου αποτελούν οι ιδρυτικές Συνθήκες.

γ) Ο ουσιαστικός έλεγχος των διεθνών συμφωνιών που συνάπτει η Ένωση:

Πρόκειται για μια προωθημένη μορφή δικαστικού ελέγχου, η οποία θίγει την ουσία των όσων συμφώνησε διεθνώς η Ένωση. Ενώ ο τυπικός έλεγχος αφορά αποκλειστικά την Ένωση, αφού

να περιλαμβάνουν εκτελεστικά μέτρα. Οι πράξεις για τη δημιουργία λοιπών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης μπορούν να προβλέπουν ειδικές προϋποθέσεις και πρακτικές ρυθμίσεις όσον αφορά τις προσφυγές που ασκούνται από φυσικά ή νομικά πρόσωπα κατά πράξεων αυτών των λοιπών οργάνων ή οργανισμών που προορίζονται να παράγουν έννομα αποτελέσματα έναντι των εν λόγω προσώπων.

Οι προσφυγές που προβλέπονται στο παρόν άρθρο ασκούνται εντός δύο μηνών, υπολογιζομένων, κατά περίπτωση, από τη δημοσίευση της πράξεως, την κοινοποίησή της στον προσφεύγοντα ή, ελλείψει δημοσιεύσεως ή κοινοποιήσεως, από την ημέρα κατά την οποία ο προσφεύγων έλαβε γνώση της πράξεως

Άρθρο 264

(πρώην άρθρο 231 της ΣΕΚ)

Αν η προσφυγή είναι βάσιμη, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης κηρύσσει την προσβαλλομένη πράξη άκυρη. Ωστόσο, το Δικαστήριο προσδιορίζει, εφόσον το κρίνει αναγκαίο, τα αποτελέσματα της ακυρωθείσας πράξης που θεωρούνται οριστικά.

⁴⁹ Για τα χαρακτηριστικά και τις συνέπειες του ελέγχου βλ. ΔΕΚ 9.8.1994, C-327/91 Γαλλία κατά Επιτροπής, σκ. 26-42.

⁵⁰ Η θέση αυτή επιβεβαιώθηκε και από το Δικαστήριο στην Γνωμοδότηση 1/75 “... *The question whether a conclusion of a given agreement is within the power of the Community and whether, in a given case, such power has been exercised in conformity with the provisions of the Treaty, is in principle, a question which may be submitted to the Court of Justice either directly, under article 169 or under article 173 of the Treaty*”. Βλ. ECJ 11.11.1975, Opinion 1/75, European Court Reports 1975.01355.

επικεντρώνεται στις διαδικασίες και στην αρμοδιότητα των οργάνων της, ο ουσιαστικός έλεγχος αφορά την ουσία της συμφωνίας, η οποία δεν διαμορφώθηκε μόνο από την Ένωση, αλλά και από τρίτα κράτη. Με άλλα λόγια, ο ουσιαστικός έλεγχος των διεθνών συμφωνιών που συνάπτει η Ένωση συνδέεται με την παραβίαση ουσιαστικού κανόνα του ενωσιακού δικαίου.

Με άλλα λόγια, στην περίπτωση του ουσιαστικού ελέγχου το περιεχόμενο της συμφωνίας παραβιάζει έναν ουσιαστικό κανόνα ενωσιακού δικαίου. Δεν πρόκειται απλά για παράβαση ουσιώδους τύπου κατά τη σύναψη της συμφωνίας από τα κοινοτικά όργανα ή για αναρμοδιότητα του κοινοτικού οργάνου που συνήψε τη συμφωνία, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του τυπικού ελέγχου.

δ) Το ειδικότερο θέμα της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου:

Δεδομένου ότι οι διεθνείς συμφωνίες που συνάπτει η Ένωση, και ειδικότερα οι υπο εξέταση συμφωνίες με τις Η.Π.Α. αγγίζουν μεταξύ άλλων και ζητήματα Ποινικού Δικαίου, είναι σκόπιμο να εξετάσουμε γενικότερα μεν, εν συντομία δε την δικαιοδοσία του Δικαστηρίου σε σχέση με το Ενωσιακό Ποινικό Δίκαιο. Με τη Συνθήκη της Λισαβώνας η δικαιοδοσία πλέον του Δικαστηρίου της ΕΕ όσον αφορά το ενωσιακό ποινικό δίκαιο είναι ιδιαίτερα εκτεταμένη⁵¹.

Βεβαίως υφίσταται ακόμη η διακυβερνητικού χαρακτήρα πρόβλεψη επιφύλαξης υπέρ της δημόσιας τάξης και της εσωτερικής ασφάλειας⁵². Είναι σαφές ότι τα κράτη απεμπόλησαν με το νέο καθεστώς σημαντικό ποσοστό της κυριαρχίας τους στο χώρο του

⁵¹ Βλ. αρ. 258-260, 263, 265, 267 ΣΛΕΕ

⁵² Βλ. αρ. 276 ΣΛΕΕ

ποινικού δικαίου υπέρ της ΕΕ (χαρακτηριστικό είναι, λ.χ., ότι η όποια εξουσία πρωτοβουλίας για τη θέσπιση ενός ενωσιακού κανόνα δικαίου παραδίνεται ουσιαστικά στο θεσμικό όργανο της Επιτροπής). Μετά την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας η συνήθης νομοθετική διαδικασία (η καλούμενη προηγουμένως διαδικασία της συναπόφασης) καλύπτει και τις οδηγίες και λοιπές μορφές νομοθεσίας για τον αγώνα κατά της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος⁵³, οπότε και οι διεθνείς συμφωνίες που αφορούν το θέμα αυτό θα πρέπει να υποβάλλονται στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (ΕΚ).

Ωστόσο, δεδομένων των εξουσιών της Επιτροπής και της δυνατότητας της για την πρωτοβουλίας είναι αμφίβολο κατά πόσο ο ρόλος του κοινοβουλίου αρκεί για να επιτευχθεί ο εκφρασμένος σε διάφορες αποφάσεις του ΕΚ στόχος για τη σωστή ισορροπία μεταξύ ασφαλείας και ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο⁵⁴, αρμοδίως αποφασίζουν με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία μέσω Οδηγιών, θεσπίζουν ελάχιστους κανόνες για τον ορισμό των ποινικών αδικημάτων και των κυρώσεων στους τομείς της ιδιαίτερας σοβαρής εγκληματικότητας με διασυνοριακή διάσταση (μεταξύ αυτών, η τρομοκρατία). Ωστόσο, ανάλογα με την εξέλιξη της εγκληματικότητας, το Συμβούλιο μπορεί με ομόφωνη απόφασή του και κατόπιν έγκρισης του ΕΚ, να εμπλουτίσει τα παραπάνω πεδία εγκληματικής δράσης. Δεν αποκλείεται, επομένως, να προβλεφθεί στο μέλλον η εναρμόνιση πολυάριθμων ακόμη

⁵³ Βλ. 83 παρ.2, 86 παρ.4 ΣΛΕΕ

⁵⁴ Βλ. άρθ. 69 ΣΛΕΕ

παράνομων συμπεριφορών, οι οποίες θα καλύπτουν ευρύτατο φάσμα ποινικής ύλης, μέσω της χρήσης του νομικού εργαλείου των οδηγιών.

Το ενδεχόμενο αυτό ενισχύεται εξαιτίας του γεγονότος ότι σύμφωνα με το άρθρο 10 του Πρωτοκόλλου σχετικά με τις Μεταβατικές Διατάξεις της ΣΛΕΕ, το ΕΚ, η Επιτροπή και το Συμβούλιο δύνανται να θεσπίσουν πράξεις, που θα ανακαλούν ή θα τροποποιούν τα νομοθετήματα που είχαν θεσπιστεί υπό το προϊσχύον καθεστώς του τρίτου πυλώνα. Επιπλέον, όταν η προσέγγιση των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων των κρατών μελών στον τομέα του ποινικού δικαίου είναι αναγκαία για την εξασφάλιση της αποτελεσματικής εφαρμογής πολιτικής της Ένωσης σε τομέα στον οποίο εφαρμόζονται μέτρα εναρμόνισης, Οδηγίες μπορούν να θεσπίζουν ελάχιστους κανόνες σχετικούς με τον ορισμό των ποινικών αδικημάτων και των κυρώσεων στον εν λόγω τομέα.

Ως εκ τούτου, οι διατάξεις της νέας Συνθήκης αναγνωρίζουν με σαφήνεια την ευρεία εξουσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης να θεσπίζει κανόνες ποινικού δικαίου, δεσμεύοντας μάλιστα τους εθνικούς νομοθέτες, τόσο ως προς τον ορισμό των εγκληματικών συμπεριφορών, όσο και ως προς τις ελάχιστες επιβαλλόμενες κυρώσεις. Απονέμει διευρυμένες ποινικές αρμοδιότητες στην Ένωση και θέτει τέρμα στην αέναη διαμάχη των κοινοτικών οργάνων σχετικά με την ύπαρξη κοινοτικής αρμοδιότητας στο χώρο της ποινικής καταστολής, προς όφελος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Όσον αφορά δε το Δικαστήριο της Ένωσης (ΔΕΕ· πρώην ΔΕΚ), οι πράξεις που εμπίπτουν στον τομέα της Αστυνομικής και Δικαστικής Συνεργασίας σε Ποινικές Υποθέσεις μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο του συνόλου των προσφυγών που ασκούνται ενώπιον του ΔΕΕ, μένει ωστόσο μια όχι ασήμαντη εξαίρεση ως προς τα μέτρα που αφορούν στη δημόσια τάξη και εσωτερική ασφάλεια των κρατών μελών, τα οποία δεν υπάγονται στη δικαιοδοτική κρίση του Δικαστηρίου της Ένωσης⁵⁵

Β' Μέρος: Οι Μελέτες Περίπτωσης (case studies) υπο το πρίσμα της νομολογίας του Δικαστηρίου της Ένωσης.

Στο δεύτερο αυτό μέρος της εργασίας, θα εξεταστούν οι συμφωνία για τα PNR, καθώς και οι αποκαλούμενες ως «δίδυμες» συμφωνίες για την έκδοση και τη δικαστική συνδρομή, υπό το πρίσμα της νομολογίας του Δικαστηρίου της Ένωσης. Σημειώνεται ωστόσο, ότι δεν ήχθησαν ποτέ ενώπιον του Δικαστηρίου προσφυγές κατά των «δίδυμων» συμφωνιών, συνεπώς ή εξέταση των σχετικών με αυτές ζητημάτων θα κινηθεί σε θεωρητικό επίπεδο, και όχι νομολογιακό.

Πρώτο Κεφάλαιο: Η συμφωνία για τα PNR⁵⁶:

⁵⁵ Βλ. άρ. 276 ΣΛΕΕ.

⁵⁶ http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/2010/wp178_el.pdf:

Τα PNR περιλαμβάνουν τα ακόλουθα δεδομένα:

1. Κωδικός εύρεσης αρχείου ΦΟΕ
2. Ημερομηνία κράτησης/έκδοσης εισιτηρίου
3. Ημερομηνία/ημερομηνίες σκοπούμενου ταξιδιού
4. Όνομα/ονόματα
5. Διαθέσιμες πληροφορίες για συχνό ταξιδιώτη και σχετικά οφέλη (δηλαδή δωρεάν εισιτήρια, καλύτερη θέση κ.λπ.)

A) Οι υποθέσεις C-317/04 και C-318/04 του ΔΕΚ:

Το 2007, η Ευρωπαϊκή Ένωση υπέγραψε συμφωνία με τις Ηνωμένες Πολιτείες για τη διαβίβαση και την επεξεργασία δεδομένων από τα μητρώα ονομάτων επιβατών (PNR), οι οποίοι επιβιβάζονται σε ευρωπαϊκά αεροδρόμια με προορισμό αεροδρόμια των Η.Π.Α.⁵⁷ Η υπογραφή της συμφωνίας αυτής αποτέλεσε πρωτοβουλίας των Η.Π.Α., και σκοπός της ήταν να εξασφαλιστεί ότι τα δεδομένα PNR καθίστανται διαθέσιμα στο υπουργείο Εσωτερικής Ασφάλειας των Η.Π.Α. (Department of Homeland Security – DHS), προκειμένου έτσι να διευκολυνθεί η καταπολέμηση της σοβαρής διεθνικής εγκληματικότητας και της τρομοκρατίας. Τα δεδομένα PNR όλων των πτήσεων μεταξύ της ΕΕ και των ΗΠΑ θα διαβιβάζονται από τους αερομεταφορείς στο υπουργείο DHS των ΗΠΑ.

6. Άλλα ονόματα στον ΦΟΕ, συμπεριλαμβανομένου του αριθμού ταξιδιωτών που περιλαμβάνονται στον ΦΟΕ

7. Κάθε διαθέσιμη πληροφορία για σύνδεσμο επαφής (συμπεριλαμβανομένων των πληροφοριών για τον εντολέα)

8. Κάθε διαθέσιμη πληροφορία πληρωμών και διακανονισμών (δεν συμπεριλαμβάνονται άλλες λεπτομέρειες της συναλλαγής σχετικά με πιστωτική κάρτα ή λογαριασμό που δεν συνδέονται με την ταξιδιωτική συναλλαγή)

9. Ταξιδιωτικό δρομολόγιο σχετικά με συγκεκριμένο ΦΟΕ

10. Ταξιδιωτικό πρακτορείο/ταξιδιωτικός πράκτορας

11. Πληροφορίες για κοινό κωδικό

12. Διαχωρισμένα/κατανεμημένα δεδομένα

13. Ταξιδιωτικό καθεστώς επιβάτη (συμπεριλαμβάνονται οι επιβεβαιώσεις κράτησης και το καθεστώς ελέγχου επιβίβασης)

14. Πληροφορίες για την έκδοση εισιτηρίων, συμπεριλαμβανομένου του αριθμού εισιτηρίου, των εισιτηρίων απλής μετάβασης και της αυτοματοποιημένης τιμής εισιτηρίου

15. Όλες οι πληροφορίες σχετικά με τις αποσκευές

16. Πληροφορίες για τη θέση επιβατών, συμπεριλαμβανομένου του αριθμού θέσης

17. Γενικές παρατηρήσεις, συμπεριλαμβανομένων πληροφοριών OSI, SSI και SSR (συγκεκριμένα στοιχεία όπως ασυνόδευτος ανήλικος επιβάτης, άτομο μεγάλης ηλικίας ή με ειδικές ανάγκες, επιλογή γεύματος, κράτηση για συγκεκριμένο κάθισμα)

18. Όλες οι συλλεγόμενες πληροφορίες APIS (όνομα, εθνικότητα, ημερομηνία γέννησης κλπ)

19. Όλες οι αλλαγές στο ιστορικό του ΦΟΕ που αριθμούνται στα σημεία 1 έως 18

⁵⁷ http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/index_en.htm

Από την πρώτη στιγμή που γνωστοποιήθηκε η πρόθεση σύναψης της διμερούς συμφωνίας⁵⁸, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το οποίο υπήρξε αντίθετο στη σύναψη της⁵⁹, άσκησε προσφυγές στο ΔΕΚ κατά της Επιτροπής και του Συμβουλίου για την ακύρωση των Αποφάσεων 2004/496 και 2004/535 για τη σύναψη της Συμφωνίας με τις ΗΠΑ για τη μεταφορά των προσωπικών δεδομένων των επιβατών αερομεταφορέων που ταξιδεύουν από την Ευρώπη στις ΗΠΑ.⁶⁰

Το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων με την απόφασή του της 30ης Μαΐου 2006 στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-317/04 και C-318/04⁶¹ ακύρωσε το σχέδιο απόφασης 2004/496 του Συμβουλίου, της 17ης Μαΐου 2004, για τη σύναψη συμφωνίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής σχετικά με την επεξεργασία

⁵⁸ Στις 17 Μαρτίου 2004 η Επιτροπή διαβίβασε στο Κοινοβούλιο, ενόψει της διαβούλευσης με το όργανο αυτό, δυνάμει του άρθρου 300, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, ΕΚ, πρόταση απόφασης του Συμβουλίου σχετικά με τη σύναψη συμφωνίας με τις Ηνωμένες Πολιτείες. Με έγγραφο της 25ης Μαρτίου 2004, το Συμβούλιο ζήτησε από το Κοινοβούλιο, αναφερόμενο στη διαδικασία του επείγοντος, να γνωμοδοτήσει επί της προτάσεως αυτής μέχρι τις 22 Απριλίου 2004. Με το έγγραφο αυτό, το Συμβούλιο υπογράμμισε ότι «η καταπολέμηση της τρομοκρατίας, που δικαιολογεί τα προτεινόμενα μέτρα, αποτελεί βασική προτεραιότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι αερομεταφορείς και οι επιβάτες βρίσκονται σήμερα σε κατάσταση αβεβαιότητας που πρέπει να αρθεί επείγοντως, επιπλέον, είναι ουσιώδες το να προστατευθούν τα οικονομικά συμφέροντα των ενδιαφερομένων». Πηγή: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62004CJ0317:EL:HTML>

⁵⁹ Πηγή: http://www.europarl.europa.eu/news/public/focus_page/016-979-255-09-37-902_20050819FCS00978-12-09-2005-2005/default_el.htm

⁶⁰ Το κοινοβούλιο θεώρησε ειδικότερα ότι το σχέδιο απόφασης για την ικανοποιητική προστασία υπερέβαινε τις αρμοδιότητες που ανατέθηκαν στην Επιτροπή με το άρθρο 25 της οδηγίας 95/46. Πηγή: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62004CJ0317:EL:HTML>

⁶¹ Συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-317/04 και C-318/04 «Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων» Πηγή: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62004CJ0317:EL:HTML>

και τη διαβίβαση των καταστάσεων με τα ονόματα των επιβατών από τους αερομεταφορείς προς το Υπουργείο Εσωτερικής Ασφάλειας, Υπηρεσία Τελωνείων και Προστασίας των Συνόρων των Ηνωμένων Πολιτειών, και την απόφαση 2004/535 της Επιτροπής, της 14ης Μαΐου 2004, σχετικά με την ικανοποιητική προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που περιλαμβάνονται στο φάκελο των επιβατών (Passenger Name Record) αεροπορικών μεταφορών ο οποίος διαβιβάζεται στο Bureau of Customs and Border Protection (Υπηρεσία Τελωνείων και Προστασίας των Συνόρων) των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής.

Το σκεπτικό της ως άνω απόφασης, λαμβάνει υπόψη μεταξύ άλλων και την επίμαχη Οδηγία 95/46 της 24ης Οκτωβρίου 1995 της ΕΚ, η οποία έθετε συγκεκριμένους κανόνες σχετικά με τη διαβίβαση προσωπικών δεδομένων Ευρωπαίων πολιτών σε τρίτες χώρες⁶². Σύμφωνα με την Οδηγία⁶³, η μεταφορά των δεδομένων επιτρέπεται μόνο αν το εν λόγω τρίτο κράτος διασφαλίζει «επαρκή» βαθμό προστασίας τους. Η «επάρκεια» του βαθμού προστασίας πρέπει να συνάγεται «υπό το φως όλων των συνθηκών υπό τις οποίες λαμβάνει χώρα η διαδικασία μεταφοράς των

⁶² Βλ. και Transfer of Air Passenger Name Record (PNR) Data: A Global EU Approach, COM(2003) 826

Final,

16/12/2003.

Πηγή:

http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/adequacy/apis-communication/apis_en.pdf

⁶³ Πηγή: http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/95-46-ce/dir1995-46_part1_en.pdf

δεδομένων ή το σύνολο των διαδικασιών μεταφοράς των δεδομένων»⁶⁴.

Ωστόσο, όπως θα δούμε παρακάτω στο σκεπτικό της απόφασης του, το Δ.Ε.Κ. αποφάσισε την ακύρωση των δύο προτεινόμενων Αποφάσεων για άλλους λόγους, και όχι γιατί έκρινε ότι η διμερής συμφωνία παραβιάζει το άρθρο 25⁶⁵ της Οδηγίας 95/46, ή ενδεχομένως επειδή οι ΗΠΑ δε διαθέτουν τον επαρκή βαθμό ασφάλειας των προσωπικών δεδομένων και, ως εκ τούτου, η ΕΚ οφείλει να προστατεύσει τους πολίτες της, όπως θα μπορούσε κανείς εύλογα να επιχειρηματολογήσει.

Συγκεκριμένα, το ΔΕΚ είχε το ακόλουθο σκεπτικό για κάθε μια από τις επίμαχες αποφάσεις του Συμβουλίου:

i) Υπόθεση C-318/04 (Απόφαση 2004/535)⁶⁶:

Η απόφαση 2004/535, σχετικά με την ικανοποιητική προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που περιλαμβάνονται στον φάκελο των επιβατών αεροπορικών μεταφορών ο οποίος διαβιβάζεται στην Υπηρεσία Τελωνείων και Προστασίας των Συνόρων των Ηνωμένων Πολιτειών της

⁶⁴ Όπως παραπάνω.

⁶⁵ Το άρθρο 25 της Οδηγίας εξουσιοδοτεί την Επιτροπή να έρθει σε διαπραγμάτευση με τρίτες χώρες που ζητούν τη μεταφορά δεδομένων οι οποίες πρέπει να εξασφαλίζουν επαρκές επίπεδο προστασίας αυτών, με σκοπό να επιτευχθεί μια ικανοποιητική λύση από την άποψη της προστασίας των θεμελιωδών ατομικών ελευθεριών. Ωστόσο, το άρθρο 26 προβλέπει ορισμένες αποκλίσεις από την αρχή της απαγόρευσης της μεταφοράς των δεδομένων σε χώρα που δεν εξασφαλίζει τον επαρκή βαθμό προστασίας τους. Πηγή: Opinion 2/2004 on the Adequate Protection of Personal Data Contained in the PNR of Air Passengers to be transferred to the United States' Bureau of Customs and Border Protection, 29 January 2004, http://europa.eu.int/comm/internal_market/privacy/docs/wpdocs/2004/wp87_en.pdf

⁶⁶ Απόφαση του Δικαστηρίου (τμήμα μείζονος συνθέσεως) της 30ής Μαΐου 2006: Οδηγία 95/46 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, άρθρο 3 § 2- απόφαση 2004/535 της Επιτροπής. Πηγή: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62004CJ0317:EL:HTML>

Αμερικής, έχει ως αντικείμενο επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που αφορά τη δημόσια ασφάλεια και τις δραστηριότητες του κράτους σε τομείς του ποινικού δικαίου και που εξαιρείται, βάσει του άρθρου 3, παράγραφος 2, πρώτη περίπτωση, της οδηγίας 95/46, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών, από το πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας.

Συναφώς, το γεγονός ότι τα προσωπικά δεδομένα συλλέγονται από ιδιωτικούς φορείς για εμπορικούς σκοπούς και ότι οι φορείς αυτοί οργανώνουν τη διαβίβασή τους σε τρίτο κράτος δεν αναιρεί το παραπάνω συμπέρασμα, καθόσον η διαβίβαση αυτή αφενός εντάσσεται σε πλαίσιο που έχουν δημιουργήσει οι δημόσιες αρχές σχετικά με τη δημόσια ασφάλεια και αφετέρου δεν είναι αναγκαία για την παροχή των υπηρεσιών των εν λόγω φορέων. Συνεπώς, το Δικαστήριο αποφάσισε ότι η Απόφαση δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας.⁶⁷

ii) Απόφαση 2004/496⁶⁸:

Η απόφαση 2004/496, για τη σύναψη συμφωνίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής σχετικά με την επεξεργασία και τη διαβίβαση δεδομένων

⁶⁷Μολονότι το Κοινοβούλιο προέβαλε τέσσερις λόγους ακύρωσης, ήτοι : υπέρβαση εξουσίας, παραβίαση των βασικών αρχών της οδηγίας, προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων και παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας. Πηγή: [http://eur-](http://eur.lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62004CJ0317:EL:HTML)

[lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62004CJ0317:EL:HTML](http://eur.lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62004CJ0317:EL:HTML)

⁶⁸ Απόφαση του Δικαστηρίου (τμήμα μείζονος συνθέσεως) της 30ής Μαΐου 2006: Οδηγία 95/46 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, άρθρα 3 § 2 και 25- απόφαση 2004/496 του Συμβουλίου.

Πηγή:<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62004CJ0317:EL:HTML>

προσωπικού χαρακτήρα PNR (Passenger Name Record) από τους αερομεταφορείς στην Υπηρεσία Τελωνείων και Προστασίας των Συνόρων των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, κακώς εκδόθηκε με βάση το άρθρο 95 ΕΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 25 της οδηγίας 95/46, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών. Όπως είπε το Δικαστήριο στη σκέψη 67, το άρθρο 95 ΕΚ⁶⁹, σε συνδυασμό με το άρθρο 25 της οδηγίας, δεν απονέμει στην Κοινότητα αρμοδιότητα προς σύναψη της συμφωνίας⁷⁰⁷¹

Συγκεκριμένα, η συμφωνία έχει ως αντικείμενο επεξεργασίες δεδομένων που εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 95/46 βάσει του άρθρου 3, παράγραφος 2, πρώτη περίπτωση, της εν λόγω οδηγίας, καθόσον οι επεξεργασίες αυτές αφορούν τη δημόσια ασφάλεια και τις δραστηριότητες του κράτους σε τομείς του ποινικού δικαίου.

Με την ίδια απόφαση διατηρηθήκαν σε ισχύ τα αποτελέσματα της απόφασης για ικανοποιητική προστασία μέχρι τις 30 Σεπτεμβρίου 2006, όχι όμως πέραν της ημερομηνίας λήξης της ισχύος της εν λόγω συμφωνίας.

⁶⁹ Άρθρο 95, παρ. 1 ΕΚ: «Το Συμβούλιο, αποφασίζοντας με τη διαδικασία του άρθρου 251 και μετά από διαβούλευση με την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, εκδίδει τα μέτρα σχετικά με την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών που έχουν ως αντικείμενο την εγκαθίδρυση και τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς.»

⁷⁰ Πηγή: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62004CJ0317:EL:HTML>

⁷¹ Το Κοινοβούλιο προέβαλε έξι λόγους ακύρωσης: εσφαλμένη επιλογή του άρθρου 95 ΕΚ ως νομικής βάσης για την απόφαση 2004/496, παράβαση αφενός του άρθρου 300, παράγραφος 3, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ και αφετέρου του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ και παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας, της υποχρέωσης αιτιολόγησης και της αρχής της ειλικρινούς συνεργασίας.

B) Η επόμενη μέρα της απόφασης του Δ.Ε.Κ.- Οι νέες προσπάθειες για επίτευξη συμφωνίας.

Η απάντηση στην ανωτέρω απόφαση του ΔΕΚ ήταν η σύναψη νέας (ενδιάμεσης) συμφωνίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης με το Υπουργείο Εσωτερικής Ασφάλειας των ΗΠΑ⁷², η οποία συνήφθη τον Οκτώβριο του 2006, είχε ισχύ μέχρι τις 31 Ιουλίου του 2007 και προέβλεπε το ίδιο επίπεδο προστασίας των προσωπικών δεδομένων, που μεταβιβάζονται στην Υπηρεσία Τελωνείων και Προστασίας των Συνόρων των ΗΠΑ, με τη συμφωνία που ακυρώθηκε από το ΔΕΚ. Ακολούθως, μετά τη λήξη δηλαδή και της ενδιάμεσης συμφωνίας, συνήφθη στα τέλη Ιουλίου 2007 νέα συμφωνία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των ΗΠΑ, η οποία θα ισχύει μέχρι την αντικατάστασή της από καινούρια συμφωνία και σε κάθε περίπτωση δεν θα ισχύσει περισσότερο από επτά έτη από την ημερομηνία υπογραφής της.

Ωστόσο, και για αυτή τη συμφωνία διατυπώθηκαν ενστάσεις από την ομάδα εργασίας του άρθρου 29 της οδηγίας για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, σύμφωνα με το οποίο...⁷³, οι οποίες συνοπτικά εστιάζονται στα ακόλουθα σημεία⁷⁴:

- τα στοιχεία, που με βάση τη νέα συμφωνία διαβιβάζονται, είναι περισσότερα και περιλαμβάνουν πληροφορίες και για τρίτα πέραν του υποκειμένου πρόσωπα,

⁷² DHS (Department of Homeland Security). Πηγή: www.dhs.gov

⁷³ http://ec.europa.eu/justice/data-protection/index_en.htm

⁷⁴ Πηγή: Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα
http://www.dpa.gr/portal/page?_pageid=33,34908&_dad=portal&_schema=PORTAL

- η Υπηρεσία Τελωνείων και Προστασίας των Συνόρων των ΗΠΑ μπορεί πλέον σε εξαιρετικές περιπτώσεις να επεξεργάζεται και ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα,
- η διάρκεια διατήρησης των δεδομένων έχει αυξηθεί στα δεκαπέντε τουλάχιστον έτη,
- ο μηχανισμός ελέγχου του συστήματος διαβίβασης δεν προβλέπει τη συμμετοχή Ανεξαρτήτων Αρχών.

Αυτό το οποίο διαφαίνεται, σύμφωνα με τη γνώμη της ομάδας εργασίας είναι ότι διαπραγματεύσεις μεταξύ της ΕΕ και των ΗΠΑ δεν κατάφεραν να καταλήξουν σε μία συμφωνία που να αποτυπώνει την ισορροπία μεταξύ της ανάγκης για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και της προστασίας των θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων και ειδικότερα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων.

Ωστόσο, οι διαπραγματεύσεις συνεχίστηκαν και στις 18 Νοεμβρίου 2011 η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι ΗΠΑ μονόγραψαν τη νέα τροποποιημένη συμφωνία για τη διαβίβαση προσωπικών δεδομένων επιβατών αεροπορικών πτήσεων από την ΕΕ στις ΗΠΑ⁷⁵. Η νέα συμφωνία, εάν εγκριθεί από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και τα κράτη μέλη της ΕΕ στο Συμβούλιο Υπουργών, θα αντικαταστήσει την ισχύουσα συμφωνία του 2007, και περιέχει διατάξεις οι οποίες σύμφωνα με την Επιτροπή, θα βελτιώσουν την προστασία των δεδομένων των επιβατών. Συγκεκριμένα, η συμφωνία προβλέπει πολύ αυστηρούς όρους για τη

⁷⁵ Πηγή:

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/11/797&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

χρησιμοποίηση ευαίσθητων δεδομένων, τα οποία μπορεί να αποκαλύψουν, για παράδειγμα, το θρήσκευμα ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό των επιβατών.

Επιπλέον, με την νέα συμφωνία οι επιβάτες μπορούν να έχουν πρόσβαση στα δεδομένα τους PNR στο πλαίσιο του Υπουργείου Εσωτερικής Ασφάλειας (Department of Homeland Security -DHS) για να τα διορθώσουν και να τα διαγράψουν. Οι επιβάτες έχουν επίσης το δικαίωμα άσκησης διοικητικής και δικαστικής προσφυγής, όπως προβλέπεται από το αμερικανικό δίκαιο. Επιπλέον, το Υπουργείο Εσωτερικής Ασφάλειας και οι αερομεταφορείς θα πρέπει να ενημερώνουν πλήρως τους επιβάτες για τη χρησιμοποίηση των μητρώων PNR και για τους τρόπους άσκησης των δικαιωμάτων τους.

Τέλος, τα δεδομένα θα αποπροσωποποιούνται 6 μήνες μετά την παραλαβή τους από τις αμερικανικές αρχές. Πέντε έτη αργότερα, θα μεταφέρονται σε «αδρανή βάση δεδομένων» στην οποία η πρόσβαση των αρμόδιων Αμερικανών υπαλλήλων θα διέπεται από πιο αυστηρούς όρους. Η συνολική διάρκεια αποθήκευσης των δεδομένων περιορίζεται σε 10 έτη όσον αφορά τις σοβαρές μορφές διεθνικών εγκλημάτων. Η δυνατότητα πρόσβασης στα δεδομένα θα έχει διάρκεια 15 ετών μόνο όσον αφορά τις υποθέσεις τρομοκρατίας.

Ωστόσο, ακόμα και με τις προβλεπόμενες αλλαγές-τροποποιήσεις στο περιεχόμενο της συμφωνίας παραμένουν σημαντικές ανησυχίες σχετικά με την ουσιαστική προστασία των προσωπικών δεδομένων. Το γεγονός αυτός αποκτά ακόμα μεγαλύτερη σημασία από άποψης προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, καθώς

είναι γνωστό ότι η προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ορίζεται στο άρθρο 8 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ⁷⁶. Ο Χάρτης ενσωματώνεται στη συνθήκη της Λισαβόνας⁷⁷ και είναι νομικά δεσμευτικός για την ΕΕ και τα κράτη μέλη της ΕΕ κατά την εφαρμογή του δικαίου της ΕΕ.

Δεύτερο Κεφάλαιο: Οι δίδυμες Συμφωνίες

α. Εισαγωγή- γενικά ζητήματα:

Οι αποκαλούμενες και ως «δίδυμες» συμφωνίες, μεταξύ Ε.Ε. και ΗΠΑ εντάχθηκαν και αυτές στο πλαίσιο της από κοινού αντιμετώπισης της τρομοκρατίας, η οποία αναδείχθηκε σε πολιτική προτεραιότητα μετά τις επιθέσεις της 11^η Σεπτεμβρίου 2001 στις Η.Π.Α.. Ωστόσο, όπως θα δούμε στο οικείο κεφάλαιο για τα δικαιοκρατικά ζητήματα, οι συμφωνίες αυτές γέννησαν μια σειρά ακανθώδη θέματα που άπτονται τόσο του νομικού, όσο και του πολιτικού πολιτισμού της Ευρώπης. Στο σημείο αυτό, πρέπει να τονιστεί ότι οι συμφωνίες αυτές υπεγράφησαν στο πλαίσιο του (πρώην) τρίτου πυλώνα της Ε.Ε. όπως αυτός υφίστατο πριν τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας. Χαρακτηριστικό των συμφωνιών που σύναψε η Ένωση στο πλαίσιο αυτό ήταν το

⁷⁶ Για τα θεμελιώδη δικαιώματα βλ. αντι πολλών σε Χριστιανό Α. Βασίλειο, Εισαγωγή στο Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Νομική Βιβλιοθήκη 2010, 2011, σελ. 34-36.

⁷⁷ Άρθρο 6, παρ. 2 ΣυνΕΕ. Για σχόλια, ανάλυση βλ. και σε Ιωακείμ Π. , Η Συνθήκη της Λισαβόνας (sic): Παρουσίαση, ανάλυση, αξιολόγηση, εκδόσεις Θεμέλιο 2010.

γεγονός ότι αυτές δεν υπόκειντο στον έλεγχο του Δικαστηρίου (πρώην ΔΕΚ, νυν ΔΕΕ)⁷⁸ Για το λόγο αυτό, δεν υπάρχει νομολογία του ΔΕΚ σχετική με τις εν λόγω συμφωνίες.

Όπως ήταν λοιπόν αναμενόμενο, τα τρομοκρατικά χτυπήματα της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 σηματοδότησαν την πύκνωση και εντατικοποίηση των αντιτρομοκρατικών μέτρων στις Ενωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Ωστόσο, η τάση αυτή γρήγορα πέρασε και στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού με αποτέλεσμα η Ευρωπαϊκή Ένωση να βαδίζει πολύ γρήγορα στο ίδιο μονοπάτι. Ταυτόχρονα σήμαναν την έναρξη μιας νέας εποχής στη διατλαντική συνεργασία στον τομέα της αντεγκληματικής πολιτικής.⁷⁹ Ήδη στο Συμβούλιο Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων της ΕΕ στις 20/09/2001 γεννήθηκε η ιδέα μιας σχετικής συμφωνίας μεταξύ της Ένωσης και των Ηνωμένων Πολιτειών, η οποία και εγκρίθηκε την επόμενη μέρα από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο.⁸⁰ Όπως ήταν αναμενόμενο, οι ΗΠΑ εξέφρασαν το ενδιαφέρον τους για το όλο ζήτημα και ακολούθησε ανταλλαγή επιστολών μεταξύ του Προέδρου Bush και του (τότε) Ευρωπαίου Επιτρόπου Εξωτερικών Υποθέσεων Verhofstadt.⁸¹

⁷⁸ Ωστόσο, μετά τη Συνθήκη της Λισσαβόνας οι πράξεις που εμπίπτουν στον τομέα της Αστυνομικής και Δικαστικής Συνεργασίας σε Ποινικές Υποθέσεις μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο του συνόλου των προσφυγών που ασκούνται ενώπιον του ΔΕΕ. Ωστόσο, μένει μια όχι ασήμαντη εξαίρεση ως προς τα μέτρα που αφορούν στη δημόσια τάξη και εσωτερική ασφάλεια των κρατών μελών, τα οποία δεν υπάγονται στη δικαιοδοτική κρίση του Δικαστηρίου της Ένωσης (άρ. 276 ΣΛΕΕ).

⁷⁹ Dubois, D., «The Attacks of 11 September: EU-USA Cooperation against Terrorism in the Field of Justice and Home Affairs», *European Foreign Affairs Review* 2002, 317-355

⁸⁰ Συμπεράσματα Συμβουλίου, κεφ. III, παρ. 7

⁸¹ Βλ. Έκθεση της Επιτροπής Ελευθεριών και Δικαιωμάτων των Πολιτών, Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (ΕΚ) της 22.05.2003, A5-0172/2003

Την πρώτη διαπραγματευτική συνάντηση πραγματοποίησε η ισπανική Προεδρία (πρώτο εξάμηνο 2002), στη συνέχεια εκτεταμένες διαπραγματεύσεις διεξήχθησαν, με τη βοήθεια και της Επιτροπής, από τη δανική Προεδρία (δεύτερο εξάμηνο 2002) και, τέλος, τη διαπραγμάτευση της συμφωνίας κληρονόμησε η ελληνική Προεδρία (πρώτο εξάμηνο 2003)⁸². Στη συνεδρίαση της 28/02/2003 το Συμβούλιο της ΕΕ συμφώνησε ότι η Προεδρία διεξήγαγε ικανοποιητικά τις διαπραγματεύσεις με το άλλο μέρος, οι οποίες ωστόσο θα έπρεπε να ανασταλούν προσωρινά, προκειμένου να δοθεί ο απαραίτητος χρόνος στα κράτη μέλη να εξετάσουν τις ουσιώδεις πτυχές του κειμένου⁸³. Μόνο στο προχωρημένο αυτό σημείο των διαπραγματεύσεων και συγκεκριμένα στις 2/5/2003 το μέχρι τότε ως απόρρητο χαρακτηριζόμενο από το Συμβούλιο κείμενο των συμφωνιών δόθηκε στη δημοσιότητα και στη διάθεση των εθνικών Κοινοβουλίων. Ο αποχαρακτηρισμός αυτός ήταν αποτέλεσμα (και) της πίεσης τόσο Κοινοβουλίων⁸⁴ όσο και οργανώσεων πολιτών που αντιδρούσαν στις πιθανές προσβολές θεμελιωδών δικαιωμάτων από την σύναψη των συμφωνιών αυτών.

⁸² Για μια πιο λεπτομερειακή παράθεση της διαδικασίας σύναψης των συνθηκών βλ. Α. Βγόντζα, «Δικαστική συνεργασία ΕΕ και ΗΠΑ - Μια νέα προοπτική στην καταπολέμηση του εγκλήματος ή μία ήττα του κράτους δικαίου», Ποινική Δικαιοσύνη 2003, 742-756.

⁸³ Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 8296/1/03, REV 1, LIMITE, CATS 21 USA 30 της 16.04.03 από Επιτροπή του άρθρου 36 προς COREPER και Συμβούλιο

⁸⁴ Ιδίως του Βρετανικού Κοινοβουλίου, το οποίο αφού είχε ήδη νωρίτερα απορρίψει την πρόταση του Home Office να εξετάσει το κείμενο των συμφωνιών κεκλεισμένων των θυρών (βλ. επιστολή του Λόρδου Grenfell, Προέδρου της European Union Committee (03.04.03), πήρε την πρωτοφανή πρωτοβουλία να απευθύνει επιστολή στην Προεδρία της ΕΕ. Βλ. House of Lords, Select Committee on the European Union, Session 2002-03, 38th Report, «EU/US Agreement on Extradition and Mutual Legal Assistance», London 15.07.2003, 7 (όλα τα κείμενα του βρετανικού Κοινοβουλίου σε www.parliament.uk)

Στο πλαίσιο των διαβουλεύσεων με τα Κοινοβούλια, πραγματοποιήθηκε συζήτηση και στην Ολομέλεια του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, όπου στις 14/05/03 ο προεδρεύων του αρμόδιου Συμβουλίου Υπουργών⁸⁵ τόνισε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση θα δεσμευτεί μόνο μετά την υπογραφή των συμφωνιών αλλά και την ολοκλήρωση των εσωτερικών συνταγματικών διαδικασιών, μερικές από τις οποίες περιλαμβάνουν έγκριση ή κύρωση από τα εθνικά Κοινοβούλια. Μετά την ολοκλήρωση των διαδικασιών αυτών πρέπει να ακολουθήσει μια δεύτερη απόφαση του Συμβουλίου, με την οποία θα εξουσιοδοτείται η Προεδρία για ανταλλαγή με τις ΗΠΑ των κυρωτικών εγγράφων, και η συνομολόγηση των συνθηκών θα ολοκληρωθεί με την πραγματοποίηση της ανταλλαγής αυτής.

Ακολούθως, το κείμενο της συμφωνίας ξανασυζητήθηκε στο Συμβούλιο Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων στις 08/05/2003. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της 05/06/03 ενέκρινε το κείμενο των συμφωνιών και εξουσιοδότησε⁸⁶ την ελληνική Προεδρία να υπογράψει τις συμφωνίες έκδοσης και αμοιβαίας δικαστικής συνεργασίας (ευρύτερα γνωστές και ως «δίδυμες συμφωνίες») για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η υπογραφή έλαβε χώρα στην Ουάσιγκτον στις 25/06/2003, στην ετήσια σύνοδο κορυφής ΕΕ-ΗΠΑ⁸⁷.

β. Νομική βάση των συμφωνιών:

⁸⁵ Ο Έλληνας Υπουργός Δικαιοσύνης Φ. Πετσάλνικος. Τα πρακτικά της συζήτησης μπορούν να βρεθούν στην ιστοσελίδα του Κοινοβουλίου www.europarl.eu.int.

⁸⁶ Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 8296/2/03 CATS 21 USA 30 REV 2 της 06.06.2003.

⁸⁷ Στη σύνοδο εκείνη την Ένωση εκπροσώπησαν ο προεδρεύων της ΕΕ έλληνας Πρωθυπουργός Κ. Σημίτης, ο Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής R. Prodi και ο υπεύθυνος για θέματα ΚΕΠΠΑ J. Solana.

Πριν προχωρήσουμε στα ειδικότερα ζητήματα που σχετίζονται με τις εν λόγω συμφωνίες, είναι χρήσιμο να σταθούμε για λίγο στη νομική βάση για την σύναψη τους. Η ιδιαιτερότητα των δίδυμων συμφωνιών για την έκδοση και την αμοιβαία συνδρομή έγκειται κυρίως στο γεγονός ότι υπεγράφησαν σύμφωνα με τα άρθρο 24 και 38 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ήτοι πριν τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισσαβόνας) , που αφορά τον τίτλο 6 του δευτέρου και τρίτου πυλώνα που αφορά τη διακυβερνητική συνεργασία. Το ζήτημα σε σχέση με τη νομική βάση σύναψης της συμφωνίας έγκειται στο γεγονός ότι το πλαίσιο αυτού του πυλώνα (τότε) δεν είχε εκχωρηθεί από τα κράτη μέλη αρμοδιότητα σύναψης, στο όνομα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διεθνούς συμφωνίας.

Παρόλο που είχε αναγνωριστεί η δυνατότητα διαπραγματεύσεων στο Συμβούλιο των Υπουργών Εξωτερικών, παρόλα αυτά το Συμβούλιο των Υπουργών δεν είχε τη δυνατότητα να υπογράψει στο όνομα της Ευρωπαϊκής Ένωσης συμφωνία η οποία να δεσμεύει την Ευρωπαϊκή Ένωση ως ενότητα και τα κράτη μέλη ταυτόχρονα. Ωστόσο, όπως είδαμε μετά τη Συνθήκη της Λισσαβόνας το όλο θέμα αντιμετωπίστηκε με την αναγνώριση νομικής προσωπικότητας της Ένωσης. Όσον αφορά στις δίδυμες συμφωνίες, αυτές τελικά επικυρώθηκαν από τα Εθνικά κοινοβούλια των Κ-Μ και τέθηκαν τελικά σε ισχύ.

Πριν προχωρήσουμε όμως, είναι αναγκαίο να διευκρινιστεί ότι και οι δύο αυτές διεθνείς συμφωνίες λειτουργούν «κατ' αρχήν-συμπληρωματικά προς τις διμερείς συμβάσεις που έχουν τα Κράτη-Μέλη με τις Η.Π.Α. Οποιοσδήποτε δηλαδή θέλει να

γνωρίζει ποιο είναι το καθεστώς έκδοσης ή αμοιβαίας δικαστικής συνεργασίας μεταξύ π.χ. της Ελλάδος και των Η.Π.Α. θα πρέπει να έχει ως αφετηρία τη διμερή σύμβαση και στη συνέχεια να ανατρέξει στην αντίστοιχη συμφωνία Ε.Ε.-Η.Π.Α.⁸⁸ Στο σημείο αυτό, είναι σημαντικό να προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε τις βασικές διατάξεις των δύο αυτών συμφωνιών προκειμένου στη συνέχεια στο οικείο κεφάλαιο να διερευνήσουμε τα τυχόν ανακλύποντα δικαιοκρατικά ζητήματα.

γ. Οι ειδικότερες διατάξεις των «δίδυμων» συμφωνιών:

Οι βασικότερες διατάξεις, όπως προκύπτουν από το κείμενο της Συμφωνίας για την έκδοση είναι, εν συντομία, οι ακόλουθες:

- i. Καθιέρωση ενιαίου ορίου για τον καθορισμό των εκδόσιμων αδικημάτων: Με το άρθρο 4⁸⁹ καθορίσθηκε ότι εκδόσιμα αδικήματα είναι όσα τιμωρούνται κατά το δίκαιο τόσο του αιτούντος κράτους όσο και του κράτους από το οποίο ζητείται η έκδοση με ποινή φυλάκισης ανώτατης διάρκειας μεγαλύτερης του ενός έτους. Παράλληλα, με το άρθρο 3 παρ. 1 περ. (α) προβλέφθηκε ότι το άρθρο 4 ισχύει σε αντικατάσταση «των διατάξεων διμερούς συνθήκης που επιτρέπουν την έκδοση αποκλειστικά βάσει καταλόγου συγκεκριμένων αξιόποινων πράξεων».

⁸⁸ Βλ. Αθ. Παπαϊωάννου, Οι συμφωνίες έκδοσης και αμοιβαίας δικαστικής συνεργασίας μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και ΗΠΑ, Το Σύνταγμα, τεύχος 3/2003, σελ. 324 κ.ε.

⁸⁹ Το εδάφιο (α) του ως άνω άρθρου ορίζει ότι «Ένα αδίκημα αποτελεί αδίκημα για το οποίο χωρεί έκδοση εφόσον τιμωρείται από το δίκαιο τόσο του αιτούντος κράτους όσο και του προς ο η αίτηση κράτους με στερητική της ελευθερίας ποινή ανώτατης διάρκειας ανώτερης του ενός έτους ή με αυστηρότερη ποινή.»

- ii. Απλοποίηση διαδικασιών και διατυπώσεων: Στα άρθρα 5-8 της Συμφωνίας απλοποιήθηκαν οι διαδικασίες διαβίβασης των αιτημάτων έκδοσης καθώς επίσης και οι διατυπώσεις πιστοποίησης και μετάφρασης των εγγράφων.
- iii. Συρροή περισσότερων της μίας αιτήσεων έκδοσης: Στο άρθρο 10 καθορίστηκαν τα κριτήρια επιλογής του κράτους προς το οποίο θα γίνει η έκδοση σε περίπτωση κατά την οποία υπάρχει συρροή αιτήσεων έκδοσης για το ίδιο πρόσωπο από τουλάχιστον δύο κράτη.⁹⁰
- iv. Το ζήτημα της θανατικής ποινής: Με το άρθρο 13, κατοχυρώθηκε το δικαίωμα άρνησης έκδοσης σε περίπτωση που απειλείται η επιβολή ή η εκτέλεση θανατικής ποινής για ένα αδίκημα⁹¹. Η διάταξη αυτή θα εφαρμόζεται σε αντικατάσταση ή εν τη απουσία αντίστοιχης διάταξης στις διμερείς συμβάσεις.
- v. Διατήρηση σε ισχύ των λόγων άρνησης που προβλέπονται στις διμερείς συμβάσεις: Με το άρθρο 17 παρ. 1,

⁹⁰ Συγκεκριμένα, με βάση το άρθρο 10, η επιλογή γίνεται βάσει των εξής κριτηρίων: «α. του αν οι αιτήσεις έχουν υποβληθεί δυνάμει συνθήκης, β) των τόπων στους οποίους έχει διαπραχθεί κάθε επί μέρους αδίκημα, γ) των αντίστοιχων συμφερόντων των αιτούντων κρατών, δ) της σοβαρότητας των αδικημάτων, ε) της υπηκοότητας του θύματος, στ) της δυνατότητας τυχόν μετέπειτα έκδοσης μεταξύ των αιτούντων κρατών και ζ) της χρονολογικής σειράς παραλαβής των αιτήσεων των αιτούντων κρατών.»

⁹¹ Άρθρο 13: «Όταν το αδίκημα για το οποίο ζητείται η έκδοση τιμωρείται με θάνατο σύμφωνα με το δίκαιο του αιτούντος κράτους αλλά όχι σύμφωνα με το δίκαιο του προς ο η αίτηση κράτους, το προς ο η αίτηση κράτος μπορεί να εγκρίνει την έκδοση υπό τον όρο ότι δεν θα του επιβληθεί θανατική ποινή, ή, αν για δικονομικούς λόγους το αιτούν κράτος δεν μπορεί να συμμορφωθεί με αυτό τον όρο, ότι και αν επιβληθεί θανατική ποινή, δεν θα εκτελεσθεί. Αν το αιτούν κράτος δεχτεί την έκδοση υπό όρους κατ' εφαρμογή του παρόντος άρθρου, συμμορφώνεται με τους όρους αυτούς. Αν το αιτούν κράτος δεν δεχτεί τους όρους, η έκδοση μπορεί να απορριφθεί.»

διατηρήθηκαν με ρητή διάταξη σε ισχύ όλοι οι λόγοι άρνησης που προβλέπονται στις διμερείς συμβάσεις.⁹²

- vi. Εμπόδια στην έκδοση από συνταγματικές αρχές ή νομολογία: Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η διάταξη του άρθρου 17 παρ. 2 που αναγνωρίζει το ενδεχόμενο δημιουργίας εμποδίων στην έκδοση από τις συνταγματικές αρχές ή τη νομολογία ενός κράτους. Συγκεκριμένα, η διάταξη προβλέπει ότι «*όταν οι συνταγματικές αρχές ή αμετάκλητες δεσμευτικές δικαστικές αποφάσεις του προς ο η αίτηση κράτους ενδέχεται να θέτουν εμπόδιο στην εκπλήρωση της υποχρέωσής του έκδοσης και η επίλυση του θέματος δεν προβλέπεται στην παρούσα συμφωνία ή την εφαρμοστέα διμερή συνθήκη, πραγματοποιούνται διαβουλεύσεις μεταξύ του αιτούντος και του προς ο η αίτηση κράτους.*»
- vii. *Ισχύς των διατάξεων της σύμβασης έκδοσης και επί αδικημάτων που έχουν ήδη τελεσθεί:* Συγκεκριμένα, στο άρθρο 16 παρ. 1 προβλέπεται ότι «*Η παρούσα συμφωνία εφαρμόζεται στα αδικήματα που διαπράχθηκαν πριν και μετά την έναρξη ισχύος της.*» όπως θα δούμε παρακάτω, αυτό αποτέλεσε σημείο κριτικής από την θεωρία.

Περαιτέρω, οι βασικότερες διατάξεις της συμφωνίας για την αμοιβαία δικαστική συνεργασία (οι οποίες ομολογουμένως δεν έτυχαν ανάλογης προσοχής και «κριτικής» από την θεωρία όπως

⁹² Άρθρο 17 παρ. 1: «*Η παρούσα συμφωνία δεν θίγει την προβολή από το προς ο η αίτηση κράτος, λόγων άρνησης σχετικά με θέμα που δεν διέπεται από την παρούσα συμφωνία, αλλά το οποίο προβλέπεται σε διμερή συνθήκη έκδοσης μεταξύ κράτους μέλους και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής.*»

οι προαναφερόμενες διατάξεις για την έκδοση) συνοψίζονται ως ακολούθως:

- i. Απλούστευση διαδικασιών: Με την συμφωνία αυτή, επήλθαν απλουστεύσεις στη διαδικασία διαβίβασης των εγγράφων,⁹³ οι δε διατάξεις εφαρμόζονται επιπλέον των τυχόν αντίστοιχων διατάξεων που υπάρχουν σε διμερείς συμβάσεις.⁹⁴ Επίσης, επήλθε απλοποίηση στο ζήτημα του εντοπισμού τραπεζικών λογαριασμών.⁹⁵
- ii. Αξιοποίηση μέσων της σύγχρονης τεχνολογίας: Με το άρθρο 6 της σύμβασης⁹⁶ προβλέφθηκε η χρήση της τηλε-εικονοδιάσκεψης στη λήψη μαρτυρικών καταθέσεων, μια τεχνολογική εξέλιξη που οι διμερείς συμβάσεις δεν προέβλεπαν.

⁹³ Άρθρο 7: «Οι αιτήσεις αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής και οι σχετικές με αυτές γνωστοποιήσεις μπορούν να διαβιβάζονται με ταχεία μέσα επικοινωνίας, συμπεριλαμβανομένης της τηλεομοιοτυπίας (φαξ) ή του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, και ακολουθεί τυπική επιβεβαίωση, όταν απαιτείται από το προς ο η αίτηση κράτος. Το προς ο η αίτηση κράτος μπορεί να απαντά στην αίτηση με οιοδήποτε παρόμοιο ταχύ μέσο επικοινωνίας

⁹⁴ Το άρθρο 4 παρ. 1 της σύμβασης αμοιβαίας δικαστικής συνεργασίας Ελλάδος-Η.Π.Α. προβλέπει ότι «Η αίτηση συνδρομής θα γίνεται γραπτώς. Σε επείγουσες περιπτώσεις, η γραπτή αίτηση μπορεί να διαβιβασθεί με τα ταχύτερα διαθέσιμα μέσα.

⁹⁵ Άρθρο 4 παρ. 1: «Κατόπιν αιτήσεως του αιτούντος κράτους, το προς ο η αίτηση κράτος εξακριβώνει ταχέως, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο παρόν άρθρο, αν οι εγκατεστημένες στην επικράτειά του τράπεζες κατέχουν πληροφορίες ως προς το αν ένα συγκεκριμένο φυσικό ή νομικό πρόσωπο ύποπτο ή κατηγορούμενο για ποινικό αδίκημα είναι δικαιούχος τραπεζικού λογαριασμού ή λογαριασμών. Το προς η αίτηση κράτος γνωστοποιεί ταχέως τα πορίσματα των ερευνών του στο αιτούν κράτος.» Η διάταξη αυτή εφαρμόζεται επιπλέον των τυχόν αντίστοιχων διατάξεων της εφαρμοστέας διμερούς συμβάσεως [άρθρο 3 παρ. 1 περίπτωση (α)]

⁹⁶ Η παράγραφος 1 εδ. α του εν λόγω άρθρου ορίζει τα εξής: «Στο μέτρο που αυτή η συνδρομή δεν είναι ακόμη διαθέσιμη, τα συμβαλλόμενα μέρη λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα ώστε να επιτραπεί η χρησιμοποίηση τεχνολογίας μετάδοσης εικόνων μεταξύ κάθε κράτους μέλους και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής για τη λήψη μαρτυρικών καταθέσεων στα πλαίσια διαδικασίας για την οποία είναι διαθέσιμη η αμοιβαία δικαστική συνδρομή, από μάρτυρες ή εμπειρογνώμονες ευρισκόμενους σε προς ο η αίτηση κράτος.»

- iii. Κοινές ανακριτικές ομάδες: Στο άρθρο 5⁹⁷ προβλέφθηκε η δυνατότητα συντονισμού των ερευνών που γίνονται στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας σε δύο χώρες. Και στην περίπτωση αυτή, η διάταξη εφαρμόζεται επιπλέον της τυχόν αντίστοιχης διάταξης που υπάρχει σε διμερή σύμβαση.
- iv. Προστασία των προσωπικών δεδομένων: Με το άρθρο 9⁹⁸ τέθηκαν αναλυτικές διατάξεις για την προστασία των προσωπικών δεδομένων.
- v. Ρήτρα κρατικής κυριαρχίας, δημόσιας τάξης κ.λπ.: Με το άρθρο 13,⁹⁹ προβλέπεται η διατήρηση σε ισχύ των λόγων άρνησης που προβλέπονται στις διμερείς συμβάσεις. Η σύμβαση προβλέπει επίσης ότι για όσες χώρες δεν υπάρχουν

⁹⁷ Στην παράγραφο 1 του άρθρου ορίζεται ότι «Τα συμβαλλόμενα μέρη, στο μέτρο που δεν το έχουν ήδη πράξει, λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να επιτραπεί η συγκρότηση και η λειτουργία κοινών ερευνητικών ομάδων στο έδαφος κάθε κράτους μέλους, αντιστοίχως, και στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, με σκοπό τη διευκόλυνση των ανακρίσεων και ποινικών διώξεων όπου υπεισέρχονται ένα ή περισσότερα κράτη μέλη και οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, όπου κρίνεται σκόπιμο από και το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος και τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.»

⁹⁸ Η παρ. 1 του άρθρου αυτού προβλέπει ότι «Το αιτούν κράτος μπορεί να χρησιμοποιήσει κάθε αποδεικτικό στοιχείο ή πληροφορία που λαμβάνει από το προς ο η αίτηση κράτος:

α. για ανακρίσεις και ποινικές διώξεις οι οποίες διεξάγονται σε αυτό,
 β. για την πρόληψη άμεσης και σοβαρής απειλής για τη δημόσια ασφάλειά του,
 γ. για μη ποινικές δικαστικές και διοικητικές διαδικασίες οι οποίες έχουν κινηθεί σε αυτό και οι οποίες συνδέονται άμεσα με ανακρίσεις και ποινικές διώξεις (ι) που προβλέπονται στο στοιχείο α' ή (ii) για τις οποίες παρασχέθηκε αμοιβαία δικαστική συνδρομή δυνάμει του άρθρου 8,
 δ. για οποιονδήποτε άλλο σκοπό, εάν οι πληροφορίες ή τα αποδεικτικά στοιχεία έχουν δημοσιοποιηθεί στα πλαίσια διαδικασιών για τις οποίες διαβιβάστηκαν, ή σε οποιαδήποτε από τις περιπτώσεις που περιγράφονται στα στοιχεία α), β) και γ) και
 ε. για οποιονδήποτε άλλο σκοπό, μόνο με την προηγούμενη συγκατάθεση του προς ο η αίτηση κράτους.»

⁹⁹ «Με την επιφύλαξη του άρθρου 4 παρ. 5 [αφορά την άρνηση για λόγους διατήρησης του τραπεζικού απορρήτου στις περιπτώσεις που ζητείται ο εντοπισμός τυχόν λογαριασμών] και του άρθρου 9 παρ. 2, στοιχ. (β) [αφορά την έλλειψη δυνατότητας να επιβληθούν γενικής φύσεως περιορισμοί στη χρήση των προσωπικών δεδομένων πέραν όσων προβλέπονται στην παρούσα συμφωνία], η παρούσα συμφωνία δεν θίγει την προβολή από το προς ο αίτηση κράτος λόγων άρνησης συνδρομής κατ' εφαρμογή διμερούς συνθήκης αμοιβαίας δικαστικής συνδρομής, ή, εν απουσία συνθήκης, των εν ισχύ νομικών αρχών του, συμπεριλαμβανομένης της περιπτώσεως που εκτέλεση της αίτησης ενδέχεται να θέσει σε κίνδυνο την κυριαρχία, την ασφάλεια, τη δημόσια τάξη ή άλλα ζωτικά συμφέροντά του.»

διμερείς συμβάσεις αμοιβαίας δικαστικής συνεργασίας, θα συντρέχουν ως λόγοι άρνησης της παροχής δικαστικής συνδρομής λόγοι σχετιζόμενοι με την κρατική κυριαρχία, τη δημόσια τάξη και τα ουσιώδη συμφέροντα ενός κράτους.

Γ' Μέρος: Οι Μελέτες Περίπτωσης (case studies) και τα συναφή δικαιολογικά ανακλύπτοντα ζητήματα, καθώς και τα ζητήματα δικαιωμάτων της ΕΣΔΑ.

A. Γενικά:

Η αντιμετώπιση ιδιαίτερα σημαντικών κινδύνων όπως θεωρείται σήμερα από τις δυτικές χώρες (καθώς και την Ε.Ε.) η τρομοκρατία¹⁰⁰, που ενέχουν σημαντικούς κινδύνους ακόμα και για την ίδια την υπόσταση ενός κράτους (πέρα από τον προφανή κίνδυνο κατά της εσωτερικής ασφάλειας αυτού), μπορεί να οδηγήσει σε μια σειρά παραδοχών περί ύπαρξης έκτακτης

¹⁰⁰Το πρόγραμμα της Χάγης την περιελάμβανε μεταξύ των δέκα προτεραιοτήτων της Ένωσης σε πολιτικό επίπεδο και μάλιστα σε εξέχουσα θέση: βλ. http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/fundamental_rights_within_european_union/116002_en.htm

κατάστασης ή «κατάστασης ανάγκης», κατά την οποία αναγνωρίζεται η ανάγκη να λαμβάνουν τα κράτη έκτακτα μέτρα που παρακάμπτουν ορισμένες δικαιοκρατικές εγγυήσεις και την πλήρη απόλαυση ορισμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ωστόσο, σημειώνεται ότι αυτό γίνεται κατ' εξαίρεση και μόνο εφόσον υπάρχει για αυτή την περίπτωση ειδική ρύθμιση στα κείμενα των διεθνών και των περιφερειακών συμβάσεων για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η οποία επιτρέπει τη λήψη εξαιρετικών μέτρων για ορισμένη χρονική περίοδο.

Ωστόσο, προς αποφυγή των καταχρήσεων εκ μέρους της εκτελεστικής εξουσίας και του υπέρμετρου περιορισμού των δικαιωμάτων των πολιτών, τα διεθνή κείμενα διεθνή κείμενα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θέτουν θεμελιώδεις κανόνες, ρητά ή μη, στα για τον έλεγχο των επιβαλλόμενων περιορισμών.

Στην Παγκόσμια Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1948, ορίζεται ότι ο περιορισμός των δικαιωμάτων πρέπει να προβλέπεται σε νόμο. Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα του 1966 (άρθρο 4)¹⁰¹, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (άρθρο 15) και η Αμερικανική Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (άρθρο 27) προβλέπουν την προσωρινή υιοθέτηση έκτακτων μέτρων, τα οποία περιορίζουν ορισμένα δικαιώματα που κατοχυρώνονται από αυτές τις συμβάσεις,

¹⁰¹ ICCPR, άρθρο 4 παρ. 1 «*In time of public emergency which threatens the life of the nation and the existence of which is officially proclaimed, the States Parties to the present Covenant may take measures derogating from their obligations under the present Covenant to the extent strictly required by the exigencies of the situation, provided that such measures are not inconsistent with their other obligations under international law and do not involve discrimination solely on the ground of race, colour, sex, language, religion or social origin*»

λόγω των ειδικών αντικειμενικών συνθηκών και τα οποία υπόκεινται σε εγγυήσεις τόσο ουσιαστικές όσο και διαδικαστικές. Το άρθρο 15 (παρ.1) της ΕΣΔΑ καθιερώνει την αρχή ότι, σε περίπτωση πολέμου ή άλλου δημοσίου κινδύνου που απειλεί τη ζωή του έθνους, κάθε συμβαλλόμενο μέρος μπορεί να λάβει μέτρα που αντιτίθενται στις υποχρεώσεις από τη Σύμβαση, στο αναγκαίο από την κατάσταση μέτρο, εφόσον όμως τα μέτρα αυτά δεν αντιτίθενται σε άλλες υποχρεώσεις προερχόμενες από το διεθνές δίκαιο.

Σε κάθε περίπτωση, το ζήτημα που τίθεται μετ' επιτάσεως είναι με ποιον τρόπο θα διασφαλιστεί η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όταν γίνεται επίκληση της ανάγκης αντιμετώπισης της τρομοκρατίας και παραχωρούνται επιπρόσθετες εξουσίες στην εκτελεστική εξουσία προκειμένου να αντιμετωπιστεί με επιτυχία η «απειλή» της τρομοκρατίας. Ιστορικά δεν είναι λίγα τα παραδείγματα όπου η επίκληση της ανάγκης για εμπέδωση της ασφάλειας από τα κράτη οδήγησε σε επικίνδυνη διακινδύνευση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Έτσι, καθίσταται σαφές ότι η άσκηση οποιασδήποτε πολιτικής για την τρομοκρατία (πρέπει να) ελέγχεται υπό το πρίσμα θεμελιωδών αρχών του δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως είναι η αρχή της αναλογικότητας. Στο μέτρο δηλαδή που τα υιοθετούμενα μέτρα αποδίδουν μηδαμινά (ή και ανύπαρκτα) αποτελέσματα στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας, είναι αδιανόητο να δικαιολογούνται προσβολές, και μάλιστα σοβαρές των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Οι προαναφερθείσες συμφωνίες και οι αντιρρήσεις που συνάντησαν, είτε από τα όργανα της Ε.Ε. (Συμφωνία για τα PNR

και Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο), είτε από τη θεωρία και οργανώσεις-κινήματα προάσπισης θεμελιωδών δικαιωμάτων («δίδυμες συμφωνίες») έθεσαν επί τάπητος μια σειρά ζητημάτων που σχετίζονται με δικαιοπολιτικά θέματα και κυρίως με την προάσπιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως αυτά κυρίως περιγράφονται στην ΕΣΔΑ.

Β. Τα ειδικότερα ζητήματα- Η συμφωνία για τα PNR:

Πριν προχωρήσουμε στο ειδικότερο ζήτημα της συμφωνίας για τα PNR, είναι σκόπιμο να θέσουμε το πλαίσιο της προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όπως αυτό έχει διαμορφωθεί σήμερα:

Έχει υποστηριχθεί¹⁰² ότι η ιδιωτική ζωή και η προστασία των δεδομένων έχουν σχεδιασθεί ως «νομικές εκφάνσεις» των ηθικών και πολιτικών ιδεωδών της ατομικής και πολιτικής αυτονομίας. Η ιδιωτική ζωή (ατομική ανάπτυξη) θεωρείται ως ελευθερία από υπερβολικούς περιορισμούς (από το κράτος ή άλλους) στο πλαίσιο της ανάπτυξης της προσωπικότητας ενός ατόμου, ενώ η προστασία των δεδομένων (που θεωρείται ως «πληροφοριακός αυτοκαθορισμός») ερμηνεύεται ως έλεγχος επί ορισμένων πτυχών της προσωπικότητας του ατόμου, τις οποίες προβάλλει κανείς στον κόσμο¹⁰³.

Η ιδιωτική ζωή αποτελεί μια θεμελιώδη έννοια που έχει κατοχυρωθεί στο άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης

¹⁰² http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/libe/dt/830/830119/830119el.pdf

¹⁰³

A. Rouvroy, Y. Pouillet: «Self-determination as the "key concept". Reinventing Data Protection», International Conference co-organized by the University of Tilburg, the Information Technology & Law Research Centre, University of Namur, and the Vrij Universiteit Brussels, 12-13 October 2007. Brussels. Oct. 2007

Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) και στο άρθρο 7 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής αποκαλούμενος ως Χάρτης). Το θεμελιώδες δικαίωμα της προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα έχει κατοχυρωθεί στο άρθρο 8 του Χάρτη, καλύπτεται από το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ και προβλέπεται στο άρθρο 16¹⁰⁴ της Συνθήκης της Λισαβόνας.

Τελευταία, στην ΕΕ και στο πλαίσιο διεθνών οργανισμών, έχουν εκδοθεί πολλά νομοθετήματα σχετικά με την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Στη συνάρτηση αυτή πρέπει να μνημονευθούν ειδικότερα:

- 1) Η οδηγία 95/46/ΕΚ σχετικά με την προστασία των ατόμων αναφορικά με την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών¹⁰⁵
- 2) Η οδηγία 2002/58/ΕΚ σχετικά με την προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών

¹⁰⁴ Άρθρο 16

(πρώην άρθρο 286 της ΣΕΚ)

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν.

2. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία, θεσπίζουν τους κανόνες σχετικά με την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης, καθώς και από τα κράτη μέλη κατά την άσκηση δραστηριοτήτων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, και σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών. Η τήρηση των κανόνων αυτών υπόκειται στον έλεγχο ανεξάρτητων αρχών.

Οι κανόνες που θεσπίζονται βάσει του παρόντος άρθρου δεν θίγουν τους ειδικούς κανόνες που προβλέπονται στο άρθρο 39 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

¹⁰⁵ ΕΕ L 281, 23.11.1995, σελ.. 31.

επικοινωνιών (Οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες)¹⁰⁶

- 3) Ο κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 45/2001 σχετικά με την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα όργανα και τους οργανισμούς της ΕΕ¹⁰⁷
- 4) Η απόφαση πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ του Συμβουλίου σχετικά με την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που τυγχάνουν επεξεργασίας στο πλαίσιο της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις¹⁰⁸.
- 5) Η σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης του 1981 για την προστασία των ατόμων στο πλαίσιο της αυτόματης επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (CoE108) με το οικείο πρωτόκολλό της του 2001¹⁰⁹.

Η απόφαση πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ του Συμβουλίου αποτελεί σήμερα το μέσο που εφαρμόζεται για την πλήρως ή εν μέρει αυτόματη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα καθώς και για τη αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα τα οποία έχουν αποθηκευτεί ή πρόκειται να αποθηκευτούν σε ένα αρχείο δεδομένων. Ωστόσο, η απόφαση πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ του Συμβουλίου δεν θίγει τα ζωτικά εθνικά συμφέροντα ασφαλείας και τις ειδικές δραστηριότητες των υπηρεσιών πληροφοριών στον τομέα της εθνικής ασφάλειας.

¹⁰⁶ ΕΕ L 201, 31.7.2002, σελ. 37; Όπως τροποποιήθηκε με την Οδηγία 2009/136/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25ης Νοεμβρίου 2009.

¹⁰⁷ ΕΕ L 8, 12.1.2001, σελ.1.

¹⁰⁸ ΕΕ L 350, 30.12.2008, σελ. 60.

¹⁰⁹ ETS αριθ. 108, 28.01.1981 και <http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/181.htm>.

Το άρθρο 6 της απόφασης πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ (Συμβούλιο Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων) του Συμβουλίου προβλέπει ότι η επεξεργασία που αφορά ειδικές κατηγορίες δεδομένων (δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που αποκαλύπτουν τη φυλετική ή εθνοτική καταγωγή, τα πολιτικά φρονήματα, τις φιλοσοφικές ή θρησκευτικές πεποιθήσεις ή τη συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση καθώς και επεξεργασία δεδομένων που αναφέρονται στην υγεία και τη σεξουαλική ζωή) επιτρέπεται μόνον εφόσον αυτό είναι απολύτως απαραίτητο και εφόσον η εσωτερική νομοθεσία προβλέπει τις δέουσες διασφαλίσεις. Αντιθέτως, το άρθρο 6 της CoE (Council of Europe) 108 ορίζει ότι τα εν λόγω δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα μπορεί να τύχουν αυτόματης επεξεργασίας, μόνον εφόσον το εσωτερικό δίκαιο προβλέπει κατάλληλες διασφαλίσεις.

Η απόφαση πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ του Συμβουλίου προβλέπει επίσης αναφορικά με τη διαβίβαση στις αρμόδιες αρχές τρίτων χωρών ή σε διεθνείς οργανισμούς έναν μηχανισμό, σύμφωνα με τον οποίο η διαβίβαση μπορεί να επιτρέπεται υπό σειρά προϋποθέσεων (σκοπός, παραλήπτρια αρχή, συναίνεση του κράτους μέλους) συμπεριλαμβανομένης της απαίτησης της καταλληλότητας του σχετικού τρίτου κράτους ή του διεθνούς οργανισμού (άρθρο 13).

Ωστόσο, και αυτό έχει εξαιρετική σημασία για το πρίσμα υπό το οποίο θα εξετάσουμε τα ζητήματα προσωπικών δεδομένων και της συμφωνίας για τα PNR, αναφορικά με τη σχέση της απόφασης πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ του Συμβουλίου με τις συμφωνίες με τρίτα κράτη προβλέπεται ότι η απόφαση πλαίσιο δεν θίγει τυχόν

υποχρεώσεις και δεσμεύσεις των κρατών μελών ή της Ένωσης που απορρέουν από διμερείς ή/ και πολυμερείς συμφωνίες με τρίτα κράτη, οι οποίες ισχύουν κατά το χρόνο έκδοσης της απόφασης πλαισίου.

Ωστόσο προβλέπεται ότι κατά την εφαρμογή αυτών των συμφωνιών, η διαβίβαση σε τρίτη χώρα δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που αποκτήθηκαν από άλλο κράτος μέλος γίνεται τηρουμένου του άρθρου 13 παράγραφος 1 στοιχείο γ) ή παράγραφος 2 κατά περίπτωση. (άρθρο 26).

Η απόφαση για την ίδρυση και λειτουργία της Europol θεσπίζει επίσης ξεχωριστές διατάξεις περί προστασίας δεδομένων, οι οποίες ανάγονται στη σύμβαση 108 του Συμβουλίου της Ευρώπης¹¹⁰. Πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι υπάρχει μια συμπληρωματική συμφωνία μεταξύ Europol¹¹¹ και ΗΠΑ σχετικά με την ανταλλαγή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και συναφών πληροφοριών, η οποία περιέχει ειδικές διατάξεις περί προστασίας δεδομένων.¹¹²

Από τη συνοπτική αυτή επισκόπηση προκύπτει ότι ο πρώην τρίτος πυλώνας απαρτίζεται από ένα συνονθύλευμα διατάξεων περί προστασίας δεδομένων. Οι διαφορές οφείλονται σύμφωνα με την κοινή έκθεση της WP 29 και της WP PJ στις ιδιαιτερότητες του καλυπτόμενου τομέα ή αποτελούν απλώς συνέπεια των διαφορών που υφίστανται στα νομοθετικά πλαίσια¹¹³

¹¹⁰ ΕΕ L 121, 15.5.2009, σελ. 37.

¹¹¹ Βλ. αντι πολλών σε Lavranos, N. «Europol and the Fight Against Terrorism», European Foreign Affairs Review, 2003, 259-275.

¹¹² <http://www.europol.europa.eu/legal/agreements/Agreements/16268-1.pdf>

¹¹³ Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε:

http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/news/docs/pr_15_07_10_en.pdf.

Όπως σημειώθηκε και στο οικείο κεφάλαιο, η συμφωνία για τα PNR παρέχει το δικαίωμα στις αεροπορικές εταιρείες να διαβιβάζουν στις αρμόδιες υπηρεσίες ασφαλείας των Η.Π.Α. προσωπικά δεδομένα των επιβατών αεροσκαφών που ταξιδεύουν με προορισμό αεροδρόμια των Ηνωμένων Πολιτειών, χωρίς μάλιστα σύμφωνα με όσα είχαν αρχικά συμφωνηθεί μεταξύ Ε.Ε. και Η.Π.Α. τα ίδια τα άτομα να έχουν πρόσβαση σε αυτά. Σύμφωνα με όσα προβλέπονται στο άρθρο 8 παρ.1 της ΕΣΔΑ, διασφαλίζεται το δικαίωμα του σεβασμού της ιδιωτικής ζωής, ενώ στην παρ. 2 προβλέπεται η δυνατότητα επέμβασης των αρχών σε εξαιρετικές περιστάσεις.

Συνεπώς, οποιαδήποτε επέμβαση στο δικαίωμα αυτό θα πρέπει να είναι σύμφωνη με το νόμο και αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία για τη προστασία δημοσίων συμφερόντων όπως η εθνική ασφάλεια και η πρόληψη του εγκλήματος.. Ωστόσο, σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ το περιθώριο εκτίμησης των αρχών για τη λήψη τέτοιων μέτρων δεν είναι απεριόριστη. Η συνδρομή των εξαιρετικών περιστάσεων πρέπει να ερμηνεύεται στενά καθώς υπάρχει ο κίνδυνος υπονόμευσης της δημοκρατίας. Μάλιστα στην υπόθεση Klass κατά Γερμανίας (απόφαση της 6ης Νοεμβρίου 1978), το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι «μόνον εάν η τήρηση του απορρήτου αποτελεί εύλογο όρο της αποτελεσματικότητας μιας νομοθεσίας- εθνική ασφάλεια, υιοθεσίες κτλ.- τότε και μόνον η Σύμβαση δεν επιβάλλει την κοινοποίηση στα άτομα των πληροφοριών που έχουν συλλεχθεί γι' αυτά».

Φαίνεται συνεπώς ότι, η συλλογή των προσωπικών δεδομένων και η άρνηση πρόσβασης του ενδιαφερόμενου σ' αυτά προσβάλλει

και το δικαίωμα των πολιτών να γνωρίζουν τις περιστάσεις κάτω από τις οποίες ένας κράτος τους θέτει υπό «παρακολούθηση» υπό την ευρεία έννοια, ώστε όχι μόνο να μπορούν να ρυθμίσουν τη συμπεριφορά τους (συνήθειες κτλ.) προκειμένου να αποφύγουν ανεπιθύμητες παρεμβάσεις στον ιδιωτικό τους βίο, αλλά και να διεκδικήσουν αποζημίωση σε περίπτωση εσφαλμένης καταχώρησης και επεξεργασίας των δεδομένων τους .

Όπως είδαμε και στο οικείο κεφάλαιο, ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι παρατηρήσεις-ενστάσεις επί της συμφωνίας τις οποίες διατύπωσε η ομάδα εργασίας του άρθρου 29 της οδηγίας για την προστασία των προσωπικών δεδομένων.

Γ. Τα ειδικότερα ζητήματα- Οι «δίδυμες» συμφωνίες.

Οι δίδυμες συμφωνίες για την έκδοση προκάλεσαν μεγάλο κύμα συζητήσεων και αντιδράσεων στην θεωρία σχετικά με τα ζητήματα που προέκυψαν σχετικά με την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και λοιπές συναφείς ανησυχίες δημοκρατικής φύσεως.¹¹⁴ Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι οι εν λόγω συμφωνίες έθεταν επί τάπητος το ζήτημα της υποχώρησης ή όχι βασικών αξιών του Ευρωπαϊκού νομικού πολιτισμού μπροστά στις πιέσεις- απαιτήσεις των Η.Π.Α. για ενδυνάμωση της αντιτρομοκρατικής συνεργασίας με κάθε τρόπο και, προφανώς, με κάθε κόστος κυρίως για τις θεμελιώδεις ελευθερίες. Αρκεί να θυμηθεί κανείς ότι την ίδια περίοδο στις Η.Π.Α. βασικό νομικό εργαλείο για την αντιμετώπιση της

¹¹⁴ Βλ. και τις επιφυλάξεις του Α. Βγόντζα, *Δικαστική συνεργασία ΕΕ και ΗΠΑ – Μια νέα προοπτική στην καταπολέμηση του εγκλήματος ή μία ήττα του κράτους δικαίου;*, ΠοινΔικ 2003, σελ. 742 επ.

τρομοκρατίας ήταν ο διαβόητος Patriot Act¹¹⁵. Η σύναψη των ως άνω συμφωνιών αποτέλεσε όμως και «στοίχημα» για την ελληνική Προεδρία της Ένωσης, επί της οποίας προχώρησε η τελική διαπραγματεύση.

Η πολιτική, κυρίως, φύσεως επιλογή από πλευράς της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν να προβληθεί ως προτεραιότητα η ανάγκη διατήρησης καλών σχέσεων με τις Η.Π.Α. έστω και αν αυτό σήμαινε τελικά, υπό το πρίσμα των ΔΑ, υποχώρηση του νομικού πολιτισμού της Ευρώπης.¹¹⁶ Μάλιστα, πολλά Κράτη-Μέλη μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα κύρωσαν την Συμφωνία χωρίς να θέσουν καν επιφύλαξη¹¹⁷. Τα βασικά σημεία στα οποία επικεντρώνεται η κριτική σε σχέση με τις δίδυμες συμφωνίες, μπορούν να συνοψιστούν ως ακολούθως:

- (i) Στο προοίμιο των εν λόγω συμφωνιών δεν έγινε καμία αναφορά στο άρθρο 6 της ΣΕΕ το οποίο θα αποτελούσε δικλείδα ασφαλείας για την εφαρμογή των δικαιωμάτων της ΕΣΔΑ στο επίπεδο των διακρατικών σχέσεων, ενώ αντιθέτως οι σχετικές αναφορές που περιλαμβάνονται στο προοίμιο περιορίζονται σε μη δεσμευτικού χαρακτήρα γενικές αναφορές στον σεβασμό στα δικαιώματα του ανθρώπου και στο κράτος δικαίου.¹¹⁸ Σημειώνεται ότι το

¹¹⁵ Διαθέσιμος στο διαδίκτυο σε <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-107publ56/pdf/PLAW-107publ56.pdf>

¹¹⁶ Βλ. και το από 12.6.2003 «Ψήφισμα σχετικά με τις Συμφωνίες ΕΕ-ΗΠΑ για την έκδοση πολιτών και την αμοιβαία νομική συνεργασία» στην ιστοσελίδα του ΙΜΔΑ: <http://www.mfhr.gr/notices.asp?ln=0&cm=viewarticle&id=70&pg=7>.

¹¹⁷ Συνολικά 12 Κράτη-μέλη διέτυπωσαν επιφυλάξεις.

¹¹⁸ Βλ. σχετική συζήτηση σε Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, *Η πρώτη εμφάνιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο διεθνές περιβάλλον σε θέματα έκδοσης και δικαστικής συνδρομής σε ποινικές υποθέσεις – Οι συμφωνίες με τις ΗΠΑ*, ΠοινΔικ 2003, σελ. 733 επ. βλ. και σε Hartley T. ,

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις παρατηρήσεις του είχε ζητήσει ρητά τη ρητή παραπομπή στο άρθρο 6 ΣΕΕ.

- (ii) Σχετικά με τον κατάλογο των αδικημάτων για τα οποία μπορεί να ζητηθεί έκδοση, παρατηρούμε ότι από την μία πλευρά δεν διευρύνονται τα όρια ποινής (υιοθετήθηκαν ταυτόσημα όρια απειλούμενης ποινής) σε σχέση με το ήδη υφιστάμενο εντός της Ε.Ε. Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης, ωστόσο συμπαρασύρουν σε έκδοση ακόμη και ελαφρύτερα εγκλήματα, είτε συναφή με τα παραπάνω είτε και προπαρασκευαστικές πράξεις αυτών, ως μόνη δε προϋπόθεση όπως είδαμε και παραπάνω κατά την παράθεση των προϋποθέσεων που προβλέπουν οι σχετικές διατάξεις τέθηκε αυτά να μνημονεύονται στην αίτηση του εκζητούντος Κράτους.
- (iii) Ένα σημαντικό ζήτημα που τίθεται από τις διατάξεις των δίδυμων συμφωνιών, είναι αυτό της θανατικής ποινής, η οποία σήμερα όπως είναι γνωστό ισχύει ακόμα και εφαρμόζεται σε αρκετές πολιτείες των ΗΠΑ. Σε ότι αφορά το μείζον αυτό ζήτημα, παρατηρούμε ότι η νομολογία του ΕΔΔΑ είναι σαφής όσον αφορά στην απαγόρευση έκδοσης σε χώρες που ισχύει και εφαρμόζεται η θανατική ποινή.¹¹⁹¹²⁰

International Law and the Law of the European Union-A Reassessment, British Yearbook of International Law, vol. 72, 2001, σελ. 1-35.

¹¹⁹ Βλ. ΕΔΔΑ, Υπόθ. *Soering v. United Kingdom*, 161 ECHR Rep., Ser. A, 1989, αναδημ. σε 28 ILM 1989, σελ. 1063, όπου κρίθηκε ομόφωνα ότι το άρ. 3 ΕΣΔΑ απαγορεύει την έκδοση σε χώρες που απειλούν τη θανατική ποινή.

¹²⁰ Βλ. *Case of Cruz Varas v. Sweden* ECtHR Judgment 20/03/1991 para.76: "Since the nature of the Contracting States' responsibility under Article 3 (art. 3) in cases of this kind lies in the act of exposing an individual to the risk of ill-treatment, the existence of the risk

Επιπλέον, τόσο το 6^ο Πρόσθετο Πρωτόκολλο στην ΕΣΔΑ (το οποίο έχει κυρώσει και η χώρα μας), καθώς και τα Συντάγματα αρκετών Κρατών-μελών της ΕΕ είναι απόλυτα σαφή και δεν αφήνουν το παραμικρό περιθώριο αμφιβολίας ως προς την απόλυτη απαγόρευση της θανατικής ποινής σε όλες τις περιπτώσεις¹²¹. Έτσι, το γεγονός ότι οι συμφωνίες αναγνωρίζουν στα Κ-Μ την διακριτική ευχέρεια να αποφασίσουν επί ενός τόσο σημαντικού και ουσιώδους ζητήματος για τα θεμελιώδη δικαιώματα¹²², και δη του δικαιώματος στη ζωή, αποτελεί μια επικίνδυνη ατραπό για τον Ευρωπαϊκό νομικό πολιτισμό.¹²³ Η άποψη αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι οι Η.Π.Α. δεδομένης και της κήρυξης του «πολέμου κατά της τρομοκρατίας» δεν διστάζουν συχνά να θέτουν τις θεμελιώδεις ελευθερίες σε δεύτερη μοίρα ενστερνιζόμενες το δόγμα «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα».

must be assessed primarily with reference to those facts which were known or ought to have been known to the Contracting State at the time of the expulsion; the Court is not precluded, however, from having regard to information which comes to light subsequent to the expulsion. This may be of value in confirming or refuting the appreciation that has been made by the Contracting Party or the well-foundedness or otherwise of an applicant's fears". Για υπόθεση βλέπε και Μαγγανάς Αντώνης, Καρατζά Λίλα Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Αποφάσεις και Πρακτική του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, Νομική Βιβλιοθήκη, 2002 σελ.58 επ.

¹²¹ Η υποχρέωση των κρατών να μην εκδώσουν ένα άτομο σε χώρα στην οποία υπάρχει κίνδυνος παραβίασης των δικαιωμάτων του υπαγορεύεται από αρκετά διεθνή κείμενα. Ο Χάρτης Θεμελιωδών δικαιωμάτων απαγορεύει την έκδοση σε κράτος όπου το άτομο είναι δυνατό να υποβληθεί σε θανατική ποινή, βασανιστήρια ή σε εξευτελιστική μεταχείριση (άρθρο 19 παρ.2).

¹²² Στο άρθρο 13 της Συμφωνίας προβλέπεται ότι τα κράτη-μέλη μπορούν να θέσουν ως όρο για την έκδοση την μη επιβολή ή εκτέλεση της θανατικής ποινής, διαφορετικά θα αρνηθούν την έκδοση αν οι Η.Π.Α. δεν δέχονται τον όρο αυτό. Βλ. σχετικά και www.amnesty.org/static/documents/2005/counterterrorism-report-final.pdf "Human Rights dissolving at the borders? Counter-Terrorism and EU criminal Law" σελ.25-26

¹²³ Βλ. και τις σκέψεις του Δ. Χρυσικού, *Η Συμφωνία Εκδόσεως μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και ΗΠΑ – Σκέψεις και προβληματισμοί για ένα ζήτημα που δεν συζητήθηκε όσο θα έπρεπε*, ΠοινΔικ 2003, σελ. 757 επ.

Στο ίδιο πεδίο ανησυχιών σχετικά με τα θεμελιώδη δικαιώματα της ΕΣΔΑ, μπορεί να ενταχθεί και η οποία επιχειρηματολογία περί ενδεχόμενης παραβίασης του άρθρου 3 περί απαγόρευσης των βασανιστηρίων. Ποιος ξεχνά άλλωστε άξιο αναφοράς είναι το νεφελώδες τοπίο που διαμορφώθηκε γύρω από τις αποκαλούμενες «μυστικές πτήσεις» της CIA για την μεταφορά υπόπτων για τρομοκρατία από την Ευρώπη στις ΗΠΑ χωρίς την τήρηση των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου καθώς και του εθνικού Δικαίου των, τυχόν, συνεργαζομένων κρατών, συνεπεία των οποίων συνεπεία των οποίων αρκετοί άνθρωποι έχουν παράνομα κρατηθεί και υποβληθεί σε απάνθρωπες ανακριτικές μεθόδους και βασανιστήρια¹²⁴.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονίσουμε ότι η ΕΣΔΑ απαγορεύει κατά τρόπο απόλυτο τα βασανιστήρια και την απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση. Μάλιστα, το ΕΔΔΑ έχει δεχτεί ότι ακόμα και αν πρόκειται για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος τα βασανιστήρια απαγορεύονται¹²⁵. Διαχρονικής αξίας για αυτό ακριβώς το θέμα είναι η απόφαση του ΕΔΔΑ Ιρλανδίας κατά Ηνωμένου

124

www.statewatch.org/cia/documents/partners_in_crime/14062006/pdf

Amnesty

International "Partners in crime: Europe's role in US renditions" 14 June 2006

¹²⁵ Case of *Aksoy v. Turkey* ECtHR Judgment 18/12/1996 para.62: "Article 3, as the Court has observed on many occasions, enshrines one of the fundamental values of democratic society. Even in the most difficult of circumstances, such as the fight against organised terrorism and crime, the Convention prohibits in absolute terms torture or inhuman or degrading treatment or punishment. Unlike most of the substantive clauses of the Convention and of Protocols Nos. 1 and 4 (P1, P4), Article 3 (art. 3) makes no provision for exceptions and no derogation from it is permissible under Article 15 even in the event of a public emergency threatening the life of the nation".

Βασιλείου¹²⁶ για την απόλυτη απαγόρευση του βασανισμού και της σκληρής, απάνθρωπης και ταπεινωτικής μεταχείρισης που προκαλεί έντονο σωματικό και πνευματικό πόνο των κρατουμένων με διάφορες τεχνικές, όπως η αναγκαστική ορθοστασία, η κάλυψη του κεφαλιού με κουκούλα, η στέρηση τροφής, νερού και ύπνου, η υποβολή σε συνεχή θόρυβο. Οι τεχνικές αυτές ήταν ταπεινωτικές γιατί είχαν ως σκοπό την πρόκληση φόβου, άγχους και συναισθημάτων κατωτερότητας ικανών να τους εξευτελίσουν και πιθανόν να μειώσουν τη φυσική ή ηθική αντοχή τους.

- (iv) Ένα τελευταίο ζήτημα έχει να κάνει με το με το ενδεχόμενο σύγκρουσης των υπό κρίση συμφωνιών με ήδη υπάρχουσες δίδυμες συμφωνίες έκδοσης/δικαστικής συνεργασίας μεταξύ των ΗΠΑ και Κρατών-μελών της ΕΕ ή ακόμα και με το εσωτερικό δίκαιο αυτών των τελευταίων, πιθανότητα στην οποία αναφερθήκαμε ακροθιγώς και προηγούμενα. Παρόλο που κατέστη σαφές ότι οι δίδυμες συμφωνίες δρουν συμπληρωματικά και δεν αποτελούν σε καμία περίπτωση συμφωνίες που υποκαθιστούν τυχόν υπάρχουσες διμερείς συμβάσεις παρατηρούμε ότι το άρθρο 9 της συμφωνίας για τη δικαστική συνεργασία εισάγει μια διάταξη σύμφωνα με την οποία το προς αίτηση Κράτος δεν επιτρέπεται να εισαγάγει περιορισμούς στη συλλογή προσωπικών

¹²⁶ Ireland v. the United Kingdom, ECHR, 18 January 1978 (para. 167)

δεδομένων επικαλούμενο «νομικές αρχές» του εσωτερικού του δικαίου.

Συνεπώς, ανάλογα με το περιεχόμενο που δίνει κανείς στην έννοια «νομικές αρχές» μπορούμε να κρίνουμε αν ουσιαστικά αυτό θέτει σε κίνδυνο την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Αν συνεπώς ως «νομικές αρχές» νοούνται τα θεμελιώδη δικαιώματα, τότε γεννάται ζήτημα προστασίας αυτών.

Επίλογος- Συμπεράσματα:

Οι διμερείς σχέσεις Ε.Ε.-ΗΠΑ σε θέματα Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων κυριαρχούνται θα έλεγε κανείς από μια ιδιαίτερη «ανησυχία» για θέματα Ασφάλειας, χωρίς ωστόσο να επιδεικνύεται ιδιαίτερος ζήλος και για την δημιουργία των μηχανισμών εκείνων που θα εξασφαλίζουν την προάσπιση ή προστασία των δικαιωμάτων των πολιτών τους από τις όποιες αποφάσεις λαμβάνουν στο πλαίσιο της μεταξύ τους συνεργασίας.

Έτσι, η εξέλιξη των προσπαθειών για την υιοθέτηση μιας τελικής Απόφασης σχετικά με το ζήτημα της χορήγησης προσωπικών δεδομένων επιβατών στις Η.Π.Α., αλλά και οι προγενέστερες δίδυμες συμφωνίες κατέδειξαν με τον πλέον σαφή τρόπο την σημασία της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ενωσιακή έννομη τάξη.

Το συμπέρασμα αυτό ενισχύεται και από το γεγονός ότι η συνθήκη της Λισαβόνας¹²⁹ προβλέπει ότι η ΕΕ μπορεί να θεσπίσει κανόνες σχετικά με την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της ΕΕ, καθώς και από τα κράτη μέλη κατά την άσκηση δραστηριοτήτων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της ΕΕ.

Απόλυτα εναρμολογημένο με την προστασία των προσωπικών δεδομένων, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, σε ψήφισμα της 26ης Μαρτίου 2009, αξίωσε τη σύναψη συμφωνίας ΕΕ-ΗΠΑ η οποία να διασφαλίζει την επαρκή προστασία των πολιτικών ελευθεριών και των προσωπικών δεδομένων στο πεδίο της διακρατικής συνεργασίας της ΕΕ με τις ΗΠΑ.

Ωστόσο, και δεδομένου του γεγονότος ότι η ακολουθούμενη πολιτική τόσο των ΗΠΑ αλλά και της Ε.Ε. έχει ως κυρίαρχο στόχο την πάση θυσία μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας στην πρόληψη και καταστολή της τρομοκρατίας και εσχάτως και του οργανωμένου εγκλήματος, είναι εξόχως σημαντικό αυτό να επιτυγχάνεται χωρίς εκπτώσεις σε επίπεδο προσωπικών δεδομένων αλλά και δικαιωμάτων εν γένει. Η προσπάθεια νομιμοποίησης του στόχου της καταπολέμησης της τρομοκρατίας και του

¹²⁹ άρθρο 16, Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για σχόλια, παρατηρήσεις βλ. και Χριστιανό Β.-Περάκη Μ., Νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Μετα τη Συνθήκη της Λισαβόνας, Νομική Βιβλιοθήκη 2010, σελ. 81.

οργανωμένου εγκλήματος περιλαμβάνει και την επικοινωνιακή διαχείριση με τη χρήση του προσχήματος της προστασίας του δικαιώματος των πολιτών στην -πάντα δύσκολη να προσδιοριστεί - «ασφάλεια». Ωστόσο, συχνά έχει μια παράπλευρη απώλεια: όλα τα υπόλοιπα δικαιώματα του συνόλου των πολιτών.

Η εξέταση των δικαιοπολιτικών ζητημάτων και θεμάτων προσβολής δικαιωμάτων που θέτουν οι προαναφερθείσες συμφωνίες, δεν μπορεί κατά την εκτίμηση του γράφοντος να ειδωθεί χωρίς να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι πρόκειται ουσιαστικά για μια σειρά συμφωνιών που προσπαθούν να συγκεράσουν διαφορετικές προσεγγίσεις σε θεμελιώδη ζητήματα.

Θα έλεγε κανείς ότι πρόκειται ουσιαστικά για προσπάθεια γεφύρωσης του χάσματος μεταξύ δυο διαφορετικών νομικών πολιτισμών. Τόσο η διαφορετική νομική κουλτούρα, όσο και οι διαφορετικές προσεγγίσεις σε θέματα θεμελιωδών δικαιωμάτων, νομολογίας κτλ. μεταξύ Η.Π.Α. και Ε.Ε. αποτέλεσαν (και αποτελούν) θα έλεγε κανείς προκλήσεις στις οποίες οι δύο πλευρές θα πρέπει να ανταποκριθούν με επιτυχία, προκειμένου το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα να μην αποβεί σε βάρος ούτε του αποτελέσματος που επιδιώκουν τα δύο μέρη, ούτε βεβαίως του κεκτημένου του Ευρωπαϊκού νομικού πολιτισμού όπως αυτό αποτυπώνεται στα κείμενα της ΕΣΔΑ και του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε.

A. Βιβλιογραφία- αρθρογραφία :

Ελληνική:

Βγόντζα,Α. Δικαστική συνεργασία ΕΕ και ΗΠΑ – Μια νέα προοπτική στην καταπολέμηση του εγκλήματος ή μία ήττα του κράτους δικαίου;, ΠοινΔικ 2003, σελ. 742 επ.

Έκθεση της Επιτροπής Ελευθεριών και Δικαιωμάτων των Πολιτών, Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (ΕΚ) της 22.05.2003, Α5-0172/2003

Ιωακειμίδη Π. , Η Συνθήκη της Λισσαβώνας (sic): Παρουσίαση, ανάλυση, αξιολόγηση, εκδόσεις Θεμέλιο 2010.

Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ., Η πρώτη εμφάνιση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο διεθνές περιβάλλον σε θέματα έκδοσης και δικαστικής συνδρομής σε ποινικές υποθέσεις – Οι συμφωνίες με τις ΗΠΑ, ΠοινΔικ 2003, σελ. 733 επ.

Κουσκουνά, Μ., Παπαδοπούλου, Ρεβέκκα – Εμμανουέλα, Περάκης, Μ., Χριστιανός, Β. , Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσα από τη νομολογία, Νομική Βιβλιοθήκη , 2011

Μαγκάκη, Γ. Αλ., Μια αντιτρομοκρατική Σύμβαση που τρομάζει, εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, σελ. 7 (10.6.2003)

Μούση, Νικ., Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτική, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα: 2011

Μπέης, Κ., Έκδοση στις Η.Π.Α. και έλλειμμα του κράτους δικαίου, εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ σελ. 9 (25.6.2003)

Νικολόπουλος, Ηλ., Αντισυνταγματικοί οι περιορισμοί των ατομικών δικαιωμάτων, εφημ. ΕΠΕΝΔΥΤΗΣ σελ. 30 (26-27.7.2003)

Παπαδοπούλου, Ρεβ., Εμμαν., «Έξυπνες κυρώσεις» και κοινοτικό δίκαιο: το μετέωρο βήμα του κοινοτικού δικαστή. Σκέψεις με αφορμή τις αποφάσεις του ΠΕΚ Kadi και Yusuf/Al Barakaat της 21ης Σεπτεμβρίου 2005, Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου II/2006, σελ. 447-473

Παπαϊωάννου,Αθ., Οι συμφωνίες έκδοσης και αμοιβαίας δικαστικής συνεργασίας μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και ΗΠΑ, Το Σύνταγμα, τεύχος 3/2003.

Παπαχαράλαμπος,Χ. Το ποινικό δίκαιο του «εχθρού»: Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, τρομοκρατία και έκτακτη αντιτρομοκρατική νομοθεσία στις ΗΠΑ, ΠοινΔικ 2002, σελ. 192 επ.

Περάκης,Μ. Η ένταξη και εφαρμογή του διεθνούς κανόνα στην έννομη τάξη της ΕΕ,Νομική Βιβλιοθήκη, 2011.

Περάκης, Μ., Χριστιανός, Β., Νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010.

Ρουπακιώτης,Αντ., Η έκδοση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις Η.Π.Α.: Η ήττα του δικαίου, εφημ. Η κυριακάτικη ΑΥΓΗ σελ. 5 (29.6.2003)

Ρωμαίος, Γ. Και διεθνής δικαστής; εφημ. ΤΟ ΒΗΜΑ σελ. 10 (15.6.2003)

Χίου-Μανιατοπούλου, Θεοδ. Η μεταρρυθμιστική Συνθήκη της Λισαβόνας, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2008

Χριστιανός Β. , Εισαγωγή στο Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011.

Χρυσικός,Δημ., Η Συμφωνία Εκδόσεως μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και ΗΠΑ - Σκέψεις και προβληματισμοί για ένα ζήτημα που δεν συζητήθηκε όσο θα έπρεπε, Ποιν.Δικ. 757 (2003)

Βιβλιογραφία:

Amnesty International "Partners in crime: Europe's role in US renditions" 14 Ιουνίου 2006 (διαθέσιμο σε www.statewatch.org/cia/documents/partners_in_crime/14062006/pdf)

Bourgeois, Jacques H. J. , Mixed Agreements: A New Approach?, σε LA COMMUNAUTE EUROPEENNE ET LES ACCORDS MIXTES σε Jacques H. J. Bourgeois, et al. εκδ. ., 1997

Dubois, D.D. DUBOIS, «The Attacks of 11 September: EU-USA Cooperation against Terrorism in the Field of Justice and Home Affairs», European Foreign Affairs Review 2002, 317-355

ECJ 11.11.1975, Opinion 1/75, European Court Reports 1975.01355.

E.U Network of Independent Experts in Fundamental Rights (CFR-CDF), The Balance between Freedom and Security in the Response by the European Union and its Member States to the Terrorist Threats, Fundamental Rights Series, European Communities, Luxembourg, 2003

Hartley T. , International Law and the Law of the European Union- A Reassessment, British Yearbook of International Law, vol. 72, 2001, σελ. 1-35.

House of Lords, Select Committee on the European Union, Session 2002-03, 38th Report, «EU/US Agreement on Extradition and Mutual Legal Assistance», London 15.07.2003, 7 (διαθέσιμο σε www.parliament.uk)

Human Rights dissolving at the borders? Counter-Terrorism and EU criminal Law (διαθέσιμο σε www.amnesty-eu.org/static/documents/2005/counterterrorism-report-final.pdf)

Lavranos, N. «Europol and the Fight Against Terrorism», European Foreign Affairs Review, 2003, 259-275.

Lisbon Treaty—A Fresh Start for the EU, Dec. 1, 2009, http://ec.europa.eu/news/eu_explained/091201_en.htm.

Opinion 2/2004 on the Adequate Protection of Personal Data Contained in the PNR of Air Passengers to be transferred to the United States' Bureau of Customs and Border Protection , 29 January 2004, http://europa.eu.int/comm/internal_market/privacy/docs/wpdocs/2004/wp87_en.pdf

Piet Eeckhout, External Relations of the EU, Legal Constitution Foundation, Oxford University Press USA, 2004.

Robin-Olivier, S. Citizens and Non-citizens in Europe: European Union Measures against Terrorism after September 11, Boston College Third World Law Journal 2005, σελ. 197 επ.

Rouvroy, A., Pouillet, Y. Self-determination as the "key concept". Reinventing Data Protection, International Conference co-organized by the University of Tilburg, the Information Technology & Law Research Centre, University of Namur, and the Vrij Universiteit Brussels, 12-13 October 2007. Brussels. Oct. 2007

Sjursen, Helene The Common Foreign and Security Policy: an Emerging Voice in International Politics? (Arena Working Papers WP 99/34, 1999), διαθέσιμο σε http://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena/publications/workingpapers/workingpapers1999/wp99_34.htm

Transfer of Air Passenger Name Record (PNR) Data: A Global EU Approach, COM(2003) 826 Final, 16/12/2003. Πηγή: http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/adequacy/apis-communication/apis_en.pdf

The Law Society, «A guide to the Treaty of Lisbon, European Union insight», Ιανουάρ. 2009, ιστότοπος: <http://www.lawsociety.org.uk/accessibility.law>

Wilhelm , Lehmann, “The European Parliament”, σε D. Coen & J. Richardson (eds.), Lobbying in the European Union: Institutions, Actors and Issues, Oxford, Oxford University Press, 2009

B. Διαδίκτυο:

<http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/181.htm>.

www.dhs.gov

http://www.dpa.gr/portal/page?_pageid=33,34908&_dad=portal&_schema=PORTAL

http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/news/docs/pr_15_07_10_en.pdf.

www.europarl.eu.int.

http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/2010/wp178_el.pdf:

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/11/797&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

http://ec.europa.eu/dgs/legal_service/arrets/01t306_en.pdf

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/amsterdam_treaty/a19000_el.htm

http://europa.eu/index_el.htm

http://ec.europa.eu/home-affairs/policies/police/police_pnr_en.htm

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/decisionmaking_process/ai0034_el.htm

http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/fundamental_rights_within_european_union/l16002_en.htm

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0020_el.htm

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/decisionmaking_process/l14532_el.htm

<http://ec.europa.eu/transparency/regcomitology/index.cfm?do=implementing.home&CLX=el>

http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/95-46-ce/dir1995-46_part1_en.pdf

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/decisionmaking_process/ai0035_el.htm

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/decisionmaking_process/l14532_el.htm

http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/decisionmaking_process/l14532_el.htm

http://www.europarl.europa.eu/pdf/welcome_brochures/for_you/working_for_you_el.pdf,

http://www.europarl.europa.eu/news/public/focus_page/016-979-255-09-37-902 20050819FCS00978-12-09-2005-2005/default_el.htm

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62001A0306:EN:HTML>

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:090:0037:0037:EL:PDF>

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62004CJ0317:EL:HTML>

<http://www.europol.europa.eu/legal/agreements/Agreements/16268-1.pdf>

http://www.iar-gwu.org/files/2005/FW05_Sanctions.pdf

<http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-107publ56/pdf/PLAW-107publ56.pdf>

<http://www.mfhr.gr/notices.asp?ln=0&cm=viewarticle&id=70&pg=7>.

Γ. ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ:

ΔΕΚ (Συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-402/05 P και C-415/05) P. Yassin Abdullah Kadi, Al Barakaat International Foundation κατά Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας .

ΔΕΚ 30.4.1974, 181/73 Haegeman, Συλλογή 1974.00245

ΔΕΚ 26.10.1982, 104/81 Kupferberg, Συλλογή 1982.03641

ΔΕΚ 24.6.1993, C-90/92, Dr Tretter, Συλλογή 1993, s. 1-3569

ΔΕΚ 12.12.1972, 21-24/72 International Fruit Company, Συλλογή 1972.00279

ΔΕΚ 9.10.2001, C-377/98 Κάτω Χώρες κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου, Συλλογή 2001.I-07079

ΔΕΚ 10.1.2006, C-344/04 IATA,

ΔΕΚ 9.8.1994, C-327/91 Γαλλία κατά Επιτροπής, Συλλογή 1994.I-03641

ΕΔΔΑ, Υπόθεση Cruz Varas v. Sweden, απόφαση της 20/03/1991

ΕΔΔΑ, Υπόθεση Aksoy v. Turkey, απόφαση της 18/12/1996

ΕΔΔΑ, Υπόθεση Ιρλανδίας κατά Η.Β., απόφαση της 18/1/1978

